Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД YНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНУУДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ... гарана. | № 60 (18383). | 1990 оной мартын 14, среда | Сэн 3 мүн.

СОВЕТ-ВЕНГЕР ХӨӨРЭЛДӨӨНҮҮД

Венгриин Республикын гадаадын хэрэгүүдэй министр Д. Хорн албанай хэрэгээр Советскэ Союзда ерэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр Э. А. Шеварднадзе Д. Хорнтой хөөрэлдөө. Совет-Венгер харилсаанай болон уласхоорондын байдалай гол шухала асуудалнууд тэрээн дээрэ зүбшэгдөө һэн.

Хоёр орондо гүнзэгы ехэ хубилалтануудай боложо байха үедэ СССР-эй ба Венгриин хоорондохи хүршэ ёһоной харилсаа холбоон нэгэ нэгэнэйнгээ бэеэ дааһан байдалые хүндэлэлгын, адли тэгшэ эрхын, нэгэ нэгэнэйнгээ дотоодын хэрэгүүдтэ хамааралсахагүй байлгын, эрхэ сүлөөтэйгөөр һунгаан шэлэлгын, этигэл найдалай гол ёһонуудай үндэһөөр хүгжөөгдэнэ.

Совет-венгер харилсаануудые хубилган шэнэдхэлгын үндэһөөр харилсаанай худалдаа наймаанай-экономическа харилсаае нарижуулан һайжаруулгын, тэрэнэй шэнэ түхэл шэнжэнүүдые хэрэглэлгын, тэрэ тоодо гурбадахи оронуудай хабаадалгатайгаар хамтын предприятинуудые байгуулгын асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ байна. Хилэ шадарай харилсаае үргэдхэлгэдэ, Советскэ Союзай болон Венгриин эрхэтэдэй харилсаае юрын шэнжэтэй болгохоор министрнүүд хэлсэв.

Энэ үдэр Э. А. Шеварднадзе болон Д. Хорн совет сэрэгүүдые Венгриин Республикын газар дээрэһээ гаргаха тухай совет-венгер правительствануудай хоорондын хэлсээндэ гараа табиба.

(ТАСС).

СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ гурбадахи съезд

ҮРЭНЭЙ ЗАСАГАЙ АША ҮРЭТЭЙ БАЙХЫН ТҮЛӨӨ

...нуудые хэхыень СССР-эй Верховно Соведтэ, түрүүшын ээлжээндэ Национальностьнуудай Соведтэ, Верховно Соведэй палатануудай комиссинуудта болон комитедүүдтэ, Совет правительствада даалгабари Съезд үгөө.

Депутадууд Съездын секретариат һунгаба.

Тэрэнэй һүүлээр тэдэ зүблэхэ зүйл ба Съездын хүдэлмэриин гурим зүбшэн хэлсэлгэ эхилээ.

Үгэ буляалдалгагүйгөөр сугларгашад СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ гурбадахи съездын зүблэхэ зүйлдэ имэ асуудалнуудые оруулаа:

1. Шэнээр һунгагдаһан СССР-эй Арадай депутадуудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые мэдэрэлгэ тухай.

2. СССР-эй Конституцида (Үндэһэн Хуулида) хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдые оруулха ба СССР-эй Президентын тушаал тогтоохо тухай.

3. СССР-эй Президентые һунгалга.

Съездын хүдэлмэри гурбан үдэрэй туршада үнгэрхэ гэжэ үгеэ ойлголсобо. Түрүүшын үдэр шэнээр һунгагдаһан депутадуудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые мэдэрхэ тухай асуудал хаража үзэхэ гээд шиидхэгдээ. Тэрэнэй һүүлээр СССР-эй Конституцида хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүдые оруулха ба СССР-эй Президентын тушаал тогтоохо тухай асуудалаар элидхэл шагнаад, тэрэниие зүбшэн хэлсэлгэ эхилхэ. Түрүүшын үдэр шиидхэбэриин абтаа һаа, удаадахи үдэрыень СССР-эй Президентын кандидатурануудые дэбжүүлгэ ба зүбшэн хэлсэлгэдэ, һүүлдэнь һунгалгада зорюулжа болохо байгаа. Средагай үдэр үглөөнэй заседанида нюусаар дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай тоолологын комиссиин элидхэл шагнаад, зохихо тогтоол абажа болохо байгаа.

Имэ гурим олонхиин дуугаар абтаһан байна.

Саашань депутадууд зүблэхэ зүйлэй түрүүшын асуудал хаража эхилбэ. Хоёрдохи съездын һүүлээрхи үедэ депутадуудай бүридэлдэ болоһон зарим хубилалтанууд тухай, зарим һунгуулиин округуудта ба ниитын эмхинүүдтэ үнгэрһэн һунгалтын дүнгүүд тухай элидхэл соогоо мандатна комиссиин түрүүлэгшэ **Б. В. Гидаспов** мэдээсэбэ.

Мандатна комиссиин дурадхалаар Съезд шэнээр һунгагдаһан СССР-эй Арадай депутадуудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые олонхиин дуугаар баталаа гэбэл: Урлан нарижуулагшадай ба ухаалан зохёогшодой бүхэсоюзна бүлгэмһөө — Н. Ф. Наумовай; Дайнай ба ажалай ветерануудай бүхэсоюзна эмхиһээ — Н. И. Ткаленкын; КПСС-һээ — Н. П. Кустаревай; һунгуулиин округуудһаа — Ю. А. Спиридоновой, Г. В. Кулигай. Энээнэй һүүлээр Съезд СССР-эй Конституцида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдые оруулха ба СССР-эй Президентын тушаал тогтоохо тухай асуудал хаража эхилбэ. СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **А. И. Лукьянов** элидхэл хээ.

Элидхэлээр үгэ хэлэлгын эхилхын урда тээ депутат **Н. Г. Дмитриев** залан сэхэ имэ асуудал зүбшэлгэгүйгөөр дуугаа үгэлгэдэ табиха дурадхал оруулба: юрэдөө Президентын тушаал тогтоолго хэрэгтэй юм гү, хэрбээ тиимэ байгаа һаа, хэзээ, яажа СССР-эй Президентые һунгаха ёһотойб. Эсэсэй эсэстэ имэ хандалгые Съезд зүбшөөбэгүй.

Орон дотор засагай хүдэлхөө болиһон оршон байдалда бидэ мүнөө оронхойбди. Имэ тобшололоор зүбшэн хэлсэлгэ эхилһэн депутат **С. С. Алексеев** өөрынгөө үгэ эхилбэ. Засаг ёһотоор хүдэлнэгүй, үнэн дээрээ тэрэ хүдэлхэ аргагүй байна.

Президент тухай асуудалай уг удха тухай саашань хэлэхэдээ, СССР-эй Конституционно хиналтын комитедэй түрүүлэгшэ энэ талаар хэдэ хэдэн зүйлнүүдые онсолон тэмдэглэбэ. Бидэ мүнөө болотороо гүрэн тухай гансал дээрэһээ бүхы юумэ хиналтатай байха гэһэн ойлгомжо нэбтэрүүлдэг байгаабди гэжэ тэрэ зааба. Тиимэһээ гүрэн тухай өөрынгөө ойлгомжые хубилгаха хэрэгтэй. Гүрэн хадаа хуули сахиха, түни түбшэн байдал, эрхэ сүлөө, этигэл найдал, хүнүүдэй эрхэнүүдые хамгаалга лаб хангаха засаг болоно.

Хэлэһэн үгынь хоёрдохи тезис «Бүхы засаг—Соведүүдтэ!» гэһэн уряада зорюулагдаһан байна. Верховно Совет шэнги имэ хамтын зургаан байгуулгые бидэ энээнтэй жэшэн харуулдаг байгаабди. Теэд мүнөө парламентын хүдэлмэридэ ехэ дутагдалнууд үзэгдэнэгүй аал? Тус асуудалда харюусаха зуураа, имэ хубилашагүй парламентын байгууламжа заримдаа мухардалгада хүргэхэ, ямаршье шиидхэбэринүүдые буруу һүргэхэ аргатай, ехэнхидээ зонхилолго хэхэ ябадалда таарамжатай байна гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ.

Үгэ хэлэгшэ Президент тухай асуудалые дары түргэн шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ тэмдэглээд, энэмнай манай политическэ системэдэ томо, унинэй хэгдэхээр болоһон хубилалтануудтай холбоотой юм гэжэ онсолон заaһан байна. СССР-эй шэнэ Конституциие бэлдэлгэ хойшолуулхагүйень тэрэ мүн лэ уряалба.

Ракетно-космическа комплекснуудые зохёон бүтээлгэ дээрэ олон жэлдэ хүдэлжэ байһан депутат **В. Ф. Уткин** хүн бүхэнһөө бодомжотойгоор, харюусалгатайгаар хандаха эрилтэ табиһан мүнөөнэй оршон байдалай зарим үзэгдэлнүүд тухай хөөрэжэ үгэбэ. Съезд Президентые һунгаха шиидхэбэри абаха байха гэжэ этигэжэ байһанаа үгэ хэлэгшэ мэдүүлээ. Энэмнай дары түргэн хэгдэхэ, хойшолуулагдажа болохогүй хэрэг гээшэ.

Засагай шэнэ онол аргые гансал мүнөө үедэ нилээд хурса болоһон хүн бүхэнэй ба бүгэдэ арадай аюулгүй байдалай асуудалнуудые шиидхэхын, социальна түгшүүрилтэ байдалые усадхахын тула хэрэглэхэ бидэ ёһогүйбди гэжэ депутат **Н. А. Назарбаев** тоолоно. Гэхэтэй хамта, хүтэлбэрилгын президентскэ түхэл маягай саана оронойнгоо ерээдүйе, хуули гаргаха ба гүйсэдхэхэ засагай эгээл таарамжатай тэнсүүриие, үнэн зүб, энэрхы гуримта, демократическа общественна байгуулалтые хараха гээшэ энээнһээ хэдэн зуу дахин шухала болохо бшуу.

Президентын засаг хадаа өөрсэ янзын лаб хангалга болоно шадаха, юуб гэхэдэ, тэрэнэй үндэһэндэ гүрэнэй засагай бүхы түхэлнүүдые бүхэли нэгэн тэнсүүритэй болгожо шадаха гуримшуулхы арга нүхэсэлнүүд табигдана гэжэ батаар этигэжэ байһанаа Казахай ССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ элирхэйлбэ. Энэ тушаалда тодорхой кандидатура тухай хэлэхэ болоо һаа, Михаил Сергеевич Горбачевһоо ондоо хүн олдохогүй гэжэ тэрэ мэдүүлбэ. Тэрэнэй нэрэ хүндэ ба политическэ ударидахы шадабарида ямаршье һэжэг байхагүй.

СССР-эй Президентын тушаал тогтоохо тухай Съездын үзэмжэдэ табигдаһан хуулиин, тэрэнэй һанамжаар, арсалдаата зарим зүйлнүүд дээрэ саашань үгэ хэлэгшэ тогтоһон байна. Союзна республика бүхэндэ Президентын засаг тогтоохо дурадхал тэрэ оруулба. Тэрэнэй һанамжаар, Президентын Соведэй болон Федерациин Соведэй үялгануудые бүри эли тодоор хуули дотор тодорхойлхо хэрэгтэй.

Ээлжээтэ бэшэ съездын хүдэлмэри орёо бэрхэшээлтэй сагта үнгэржэ байна гэжэ депутат **Р. Ф. Сафиуллин** онсолон тэмдэглэбэ. Хубилган шэнэдхэлгэ бодото гүрэнэй аппарадай дутуу дундануудые, тэрэнэй зарим шатанууд болон тушаалта хүнүүдэй ушар ёһо мэдэхэгүй, үнгэрхэдөө, оролдолго зориггүй байһые харуулаа. Айхабтар олон хүтэлбэрилэгшэд, албан зургаанай олон тооото, заримдаа бэе бэедээ зүришэдэг заабаринууд болон захиралтанууд шанарай талаар ехэ хубилалтануудые лаб хангажа шадаагүй.

Депутадай һанамжаар, съездын зүбшэжэ байгаа асуудалнууд — хүнгэн бэшэ. Тэдэнэй удха шанар Президент, Федерациин Совет, Президентын Совет гэхэ мэтэ манай хэлэндэ шэнэ терминүүдые оруулһанай ашаар хубилган шэнэдхэлгын политико-хуули ёһоной толиие үргэдхэлгэ гансал болохо ёһогүй. Эндэ засагые нэгэдүүлгэ, үгэ хүүрээр бэшэ, харин хэрэг дээрэнь хуули болон демократиин эгээл дээдын эрхэтэй байлга тухай хэлэгдэнэ гээшэ. Хубилган шэнэдхэлгын хүгжэлтэ улам бүри шэнэ орёо асуудалнуудые табина. Тэдэниие, гүрэнэй хүсэн түгэс засагтай имагтал байхадаа, шиидхэжэ болохо байна бшуу гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолон тэмдэглэбэ.

СССР-тэхи гүрэнэй засагай байгууламжа, манай общественна политическэ системэ тухай юрын бэшэ асуудал бидэ шиидхэнэбди гэжэ депутат **Ю. Н. Афанасьев** хэлэбэ.

Депутадуудай нютагууд хоорондын бүлэгэй суглаан дээрэ зохихо шиидхэбэринүүд абтаа гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдээсэбэ. Тэдэнэй удхань гэхэдэ, МДГ-гэй гэшүүд Президентын тушаал тогтоолгые буруушаана, Съезд дээрэ Президентые һунгалгые эрид шууд буруушаана. Президент тухай хуули шэнэ демократическа Конституциин нэгэн бүхэли таһаршагүй найруулга дотор оруулагдаһан байха ёһотой. Имэ найруулгагүйгөөр Президентын тушаал бии болголго манай бэрхэшээл ба түбэгүүдые бүри гүнзэгыруулхэ аюултай байжа болохо.

Президентые тогтоолгын эрхэ нүхэсэлнүүдэй тоодо үгэ хэлэгшэ бэеэ даанги гүрэнүүдэй шэнэ союзна хэлсээ баталалгые, гүйсэдхэхы засагһаа бодото дээрээ ехэ эрхэтэй Верховно Соведые бүридүүлгые, бүгэдэ ниитын сэхэ, адли тэгшэ эрхэтэйгээр дуугаа үгэлгын гуримаар Президентые һунгалга, олон партийна гуримаар һунгалта үнгэргэлгые нэрлэһэн байха юм.

Депутат **Н. И. Дементей** гэгшын һанамжаар, СССР-эй Президентын тушаал тогтоохо тухай хуулиин проектые орон дотор өөрсэ янзаар засагай үгы болоод байһые усадхажа шадаха ушар болоно гэжэ хараха ёһотой. СССР-эй Президент тухай Хуули абахыень, СССР-эй Конституцида зохихо хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдые оруулхыень депутат дурадхаа.

Президентын засагые шадаал һаа түргэнөөр баталха хэрэгтэй гэжэ депутат **А. С. Елисеев** хэлэбэ. Юуб гэхэдэ, энэмнай гүйсэдхэхэ засагые шангадхахын ба ороной хүтэлбэрилэгшын өөрынь харюусалгые арадай урда дээшэлүүлхын тула хэрэгтэй болоно. Тиихэдэ үгэ хэлэгшэ Президентын хүтэлбэри тухай асуудалаар резолюци абахын урда тээ СССР-эй Конституциин 6-дахи, 7-дохи статьянуудта хабаатай асуудалнуудые шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ дурадхаба.

Хэрбээ тэдэ гүрэнэй бата бэхи байгууламжада ба засагай аша үрэтэй зургаануудта түшэглэдэггүй байгаа һаа, хубилган шэнэдхэлгын ямаршье һайн үүсхэлнүүд амжалта түйлаха аргагүй гэжэ депутат

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

СССР-эй КОНСТИТУЦИДА (ҮНДЭҺЭН ХУУЛИДА) ХУБИЛАЛТАНУУД БА НЭМЭЛТЭНҮҮДЫЕ ОРУУЛХА, СССР-эй ПРЕЗИДЕНТЫН ТУШААЛ ТОГТООХО ТУХАЙ

А. И. ЛУКЬЯНОВАЙ хэһэн элидхэл

...рэнэй һуурие хубилгалгада хүргэһэн байха юм.

Конституцида, хуулинууд соо зөөриин элдэб янзын түхэл шэнжэнүүдые гүйсэд дүүрэнээр, тодорхойгоор харуулха, эдэнэй хүгжэлтын, тэдэниие дэмжэлгын ба хамгаалгын адли тэгшэ эрхэ байдал хангаха хэрэгтэй гэһэн тобшололдо имагтал хубилалтануудай ябаса бидэниие хүргэбэ.

Эхилэгдэһэн шэнэдхэлгэнүүдэй, хубилалтануудай гүнзэгырүүлэгдэхэдэнь, общество дотор нэгэн адли бэшэ удха шанартай үйлэ хэрэгүүдэй бэелүүлэгдэхэдэнь, СССР-эй Арадай депутадуудай съездын ба Верховно Соведэй хараалһан асари ехэ хэмжээнүүдые бэелүүлгэдэ дутуу дундануудай улам элишэлэгдэхэдэнь, ороной Президентын тушаалые бии болгоһоной ашаар хуулинуудые, гүрэнэй бусад шиидхэбэринүүдые гүйсэдхэн бэелүүлгые бэхижүүлхэ шухала гэжэ имагтал хубилалтануудай ябаса маанадта ойлгуулһан байна.

Тиимэһээ политическэ, социально-экономическа, нацинууд хоорондын ба бусад харилсаануудта хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдые хурдадхаха шухала байһан тухай хөөрэлдөөн гарана. Гүрэнэй засагай дээдын зургаануудай байгууламжые, үялгануудые бүри нарииаар тодорхойлхо шухала байһан тухай хөөрэлдөөн болоно. Эсэсэй эсэстэ ниитын байгуулалтын бүхы талые шэнэдхэхэ, энэрхы ёһото, демократическа общественна байгуулха хараа шугамые бидэнэй хэр аша үрэ ехэтэйгээр үргэлжэлүүлжэ шадаха байһан тухай хөөрэлдөөн болоно.

Политическэ реформын түрүүшын шатые бэелүүлгэ манай ажабайдалые залан сэхээр хубилгаа. Шэнэдхэлгын хуули ёһотой үндэһэ һуурие байгуулхын тула СССР-эй Арадай депутадуудай съезд болон Верховно Совет хүдэлхэдөө, ехэ юумэ хэжэ байна. Мүнөө үнгэргэгдэжэ байһан республикануудай ба нютагай Соведүүдэй һунгалтанууд гүрэнэй засагай шэнэдхэгдэһэн зургаануудай байгуулалтые бүридхэлгын хэрэгые түгэсхэнэ. Совет федерациие эрид хубилгахаар хараалагдана, тэрэ шэнэ удхатай болоно. Орон доторнэй хэдэн арбаад ниитын шэнэ эмхинүүд, хүдэлөөнүүд байгуулагдаа. Ажалшадай политическэ үүсхэл эдэбхи эрид дээшэлүүлэгдээ. Энэ хадаа хубилган шэнэдхэлгын, демократиие үргэдхэлгын, олондо мэдээсэлгын, хуули ёһото гүрэн түрые бүридүүлгын һайн үрэ дүнгүүд гээшэ.

Гэхэтэй хамта һүүлэй үедэ социально-экономическа байдалай орёо түгшүүрилтэй болоһондонь, хангалтагүй үрэ дүнгүүдэй түйлагдаһандань, хараалагдаһан хубилалтануудые бэелүүлгэдэ һаад тойбо татаһандань, үндэһэ яһанай хоорондохи илгаагай хёмороо зүришэлдөөнүүдэй үндэһөөр гурим буса ябадалнуудай үргэдэһэндэнь, гэмтэ ябадалай дээшэлһэндэнь, совет хүнүүд һанаагаа зобоно. Гүрэнэй ба ниитын гуримые ёһотой хэмжээндэ гаргахын, эрхэтэдэй аюулгүй байдалые хангахын, экономикын байдалые гуримшуулхын, социальна, экологическа ба хойшолуулашагүй шухала бусад асуудалнуудые шиидхэхэ талаар шэглүүлэгдэһэн шууд сэхэ хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй гэһэн эрилтэнүүд улам шангаар соностоно.

Тохёолдоһон байдалай гүнзэгы ехэ ушар шалтагаанууд мүнөө манай нюдэн дээрэ боложо байһан түүхэтэ үе сагай шэнжэтэй — зандаран зонхилолгын ба тэдээнһээ үндэһэтэй политическэ байгуулалтануудые болюулалгатай, манай үе сагай эрилтэнүүдтэ харюусама шэнэ байгуулалтые бүридүүлгэтэй сэхэ холбоотой. Эдэ бүхы талаар эрид шанга эсэргүүсэлтэ хэгдэнэ гэжэ хэлэхэ ёһотойбди.

Эндэ ямаршье хүлеэгдээгүй юумэн үгы юм ааб даа. Дамжан ерэлгын үе сагай бэрхэшээл түбэгүүдһээ эхитэй бэшэ. Нэн түрүүн бодото ушар байдалынь юуб гэхэдэ, хэдэн арбан жэлэй хугасаа соо орон доторхи бүхы бодото засагнай — политическэ, экономическа, оюун ухаан бодолой — партиин, бүхы шатануудта тэрэнэй комитедүүдэй мэдэлдэ байгаа бшуу. КПСС-эй имэ байдал политическэ байгуулалтануудай, бүхы шатын хүтэлбэрилэгшэдэй ба аппарадай гүн сэдьхэлдэ, ниитын ухаан бодолдо батаар нэбтэрүүлэгдэһэн байгаа. Эдэ ойлгомжонуудһаа, дадал шадабаринуудһаа, ёһо заншалнуудһаа холодохын тула ехэ саг, ехэ хүсэлэл оролдолгонууд, шэнэ кадрнууд хэрэгтэй. Энэньшье ойлгосотой. Гэбэшье хуули ёһото гүрэнэй үндэһэ һуури болохо бүхы эмхи зургаанууд, хуулинууд, ажал ябуулганууд тиимэ богонихон саг соо бэелүүлэгдэхэгүй байна. Энэмнай хуули гаргалгын эршэмтэй хүдэлмэриин хэрэгтэй үргэн ехэ үйлэ хэрэг болоно бшуу. Манайда хуули гаргалгын талаар хара амяа хараха, хүнэй эрхэнүүдые тоохогүй, засаг түрэдэ этигэл найдалаа бараха ушарнууд улам улам үргэдэнхэй. Имагтал эндэһээ ээрхэг түримхэй ябуулганууд, үндэһэ яһанай талаар дээрэлхүү үйлэ хэрэгүүд, бүхэли социальна бүлэгүүдэй ухаан бодолые балартуулха, ондоо тээшэнь хүлгүүлхэ, социальна болон бусад хёмороо зүришэлдөөнүүдые гуримшуулан һайжаруулхын тула хүсэ хэрэглэхэ гэхэ мэтэ һүжэрөөн дэбэргэдэнхэй. Имагтал эдэ бүгэдэ орон доторхи байдалые тогтууригүй, түни түбшэн бэшэ болгохоһоо гадна, хүнүүдэй ажабайдалда, ухаан бодолдо ехэ бэрхэшээл түбэгүүдые тохёолдуулдаг, аюул ушаруулдаг байна. Эдэ бүгэдэ общественна найдамтайгаар тогтууритай һайнаар, ажал хэхэ арга шадабаритайгаар хүтэлбэрилхэ эрилтэ табина.

СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ Съездэдэ элидхэхээр намда даалгагдаһан эдэ бүхы дурадхалнууд эдэ бүхы орёо шухала зорилгонуудые дары шиидхэхэ шухала байһанһаа үндэһэтэй.

Хубилган шэнэдхэлгын эрхэ нүхэсэл, уг зорилго хадаа юун болоно гээшэб?— гэһэн асуудал табиябди. Хүн зоной һуудал байдалые һайжаруулхатай хамта нэн түрүүн демократиие үргэдхэн гүнзэгырүүлхэ шухала гэжэ бултадаа харюусаха байхат гэжэ һананаб. Эндэ генеральна хараа шугам тодорхойлогдонхой: арад зоной өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын үндэһэ һуури болохо, тэрэнэй засаг түрые дүүрэн хэмжээгээрнь бэелүүлхэ, бэеэ дааһан байдалыень хангаха зургаанууд болохо арадай депутадуудай Соведүүдэй үүргэ дээшэлүүлхэ. Энээнһээ уламжалан, Конституци соо КПСС-эй һуурие шэнээр тодорхойлхоор саг хүрэжэ ерээ, нүгөө талаһаа, манай общественна политическэ байдалда хүдэлдэг ниитын элдэб эмхинүүдэй байдалые Үндэһэн Хуули соо найруулха шухала.

Үшөө Бүхэсоюзна XIX конференци дээрэ парти гүрэнэй засагай ба хүтэлбэрилгын зургаануудые һэлгэлгэһээ бүрин хүсэдөөр арсаха тухай мэдүүлһэн, партийна комитедүүдэй өөһэдтэнь таарахагүй захиргаанай-ажахын үялгануудые даажа абадаг байһан хэдэн арбаад жэлэй тогтонижошоһон байдалые буруушаагаа һэн. Парти засаг захиргаанай талаар гансаараа хүтэлбэрилхые хүсэнэгүй, политическэ хөөрэлдөө хэхээр, манай общественна шэнэдхэхын түлөө тэмсэдэг бүхы эмхинүүдтэй, хүдэлөөнүүдтэй харилсаа тогтоохоор бэлэн юм гэжэ XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект батална. Энэ проект бүгэдэ арадай зүбшэн хэлсэлгэдэ табигданхай. Орон дотор шэнэ политическэ партинуудай, ниитын элдэб эмхинүүдэй, хүдэлөөнүүдэй бии болохо аргатай байһан тухай тэрэ һайн ойлгоно. Энээнһээ уламжалан, хуули гаргалгын үүсхэл эдэбхи болгожо, партиин Центральна Комитедэй манай Съездын үзэмжэдэ табиһан СССР-эй Конституциин 6-дахи, 7-дохи статьянуудта хубилалтануудые оруулхаар хараалагдаһан байгаа.

Эдэ дурадхалнуудай удхань юуб гэбэл, бүхы партийна, ниитын эмхинүүд, ниитын хүдэлөөнүүд Конституциин болон совет хуулинуудай үндэһөөр ажалаа ябуулха, арадай депутадуудай Соведүүдтэ, ондоо бусад эмхинүүдтэ һунгагдаһан түлөөлэгшэдөөрөө дамжуулан, гүрэнэй политика бэелүүлгэдэ, гүрэнэй ба ниитын хэрэгүүдые хүтэлбэрилгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадаха адли тэгшэ арга боломжонууд лаб хангагдаха ёһотой. Тиихэдэ совет конституционно байгуулалтые, социалис гүрэнэй ниитэ нэгэн, бүрин бүтэн байлгын хүсэ хэрэглэжэ унагааха, тэрэнэй аюулгүй байдалые буруу һүргэхэ, социальна, национальна ба шажан мүргэлэй хёмороо зүришэлдөө үүдхэхэ зорилготой бусад партинуудые, бусад эмхинүүдые, хүдэлөөнүүдые байгуулжа болохогүй гэжэ проект соо тэмдэглэгдэнэ.

Тиимэһээ СССР-эй Үндэһэн Хуулиин эдэ статьянуудые шэнээр найруулга манай общество дотор демократиие саашадань үргэдхэлгэтэй, политическэ ондо ондоо һанамжануудые тодорхойлолготой, хүтэлбэрилгын бүхы шатануудта олониитэ арад түмэниие үргэнөөр хабаадуулгатай нягта холбоотой байна.

Совет экономическа байгуулалтын гол зүйлнүүдые тодорхойлдог Конституциин 10-дахи, 11-дэхи, 12-дохи, 13-дахи статьянуудые мүн лэ эрид шууд хубилгахаар дурадхагдана. Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын даалгабаритай зохилдуулан, һаяхан баталагдан абтаһан Зөөри тухай Хуули, Газар тухай Хуулиин үндэһэ һууринууд эдэ шэнэ дүримүүдэй эшэ үндэһэндэ табигдана. Үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдһээ хүдэлмэрилэгшые зайлуулан холодуулгые усадхаха, зөөриин элдэб янзын түхэл дүрсэнүүдые бэхижүүлхэ, урмашуулха, хүнүүдэй ажахын эдэбхи үүсхэлые бадаруулха гээшэ тэдэнэй гол зорилго мүн.

Совет эрхэтэдэй зөөри тухай конституционно дүримүүдые энэ зөөридэ гансал хэрэглэмжын бэшэ, харин үйлэдбэриин хараа зорилготой али бүхы зөөри оруулагдаха ёһотой гэһэн заабаринуудые түрүүшын ээлжээндэ табиха гээшэ эндэ онсо шухала удха шанартай байна. Эрхэтэдэй худалдан абажа шадахагүй зарим түхэлэй зөөринүүд эдээндэ оруулагдаха ёһогүй. Таряашадай ажахынуудай, тэдэнэртэ үгтэһэн газарай участогуудай уг залгамжалан бүхы наһан соонь үгтэхэ байһан ушар Конституцяар лаб хангагдаха. Хамтын ба арендна предприятинууд, кооперативууд, нүхэсэлнүүд, тэрэ тоодо эрхэтэдэй һайн дураараа нэгэдэһэнэй үндэһөөр байгуулагдажа болохо нүхэсэлнүүд гэхэ мэтын ажахы эрхилэлгын түхэл маягууд Үндэһэн Хуули соо хараалагдана. Ниитэ союзна зөөри, республикануудай зөөри, автономито эмхидэлнүүдэй ба захиргаанай-территориальна единицэнүүдэй зөөри гүрэнэй зөөриин бүридэлдэ батадхагдахаар дурадхагдана.

Тиигэжэ манай экономикын хүгжэлтэ дэбжэлтые хангаха, арад зоной нэрэ хүндые доро дараһан эгээлэй юрын эд бараанай дутагдалые усадхалгатай ёһотой социалис дэлгүүрые бүридүүлхын тула экономическа, юридическэ ба эмхидхэлэй шухала эрхэ нүхэсэлнүүд байгуулагдаха юм.

Эгээл тиимэһээ манай съезд ороной экономическа ба политическэ ажабайдалда боложо байһан шууд сэхэ хубилалтануудые Конституциин үндэһөөр тодорхойлхо зэргэтэй. Хэрбээ тэдэниие бидэнэй бэелүүлхые хүсөө гэшэ һаамнай, эдэ бүхы хубилалтанууд Совет гүрэнэй хүтэлбэриие эмхидхэлгэдэ, гурим журамые мүнөөнэйхиһөө бүри һайжаруулха, үрэ түгэс болгохо арга олгоһон хүтэлбэрилгын тиимэ эрхэ нүхэсэлые хангалгада шэнээр хандаха эрилтэ табина.

Гүрэнэй зургаануудай үялгануудые амяарлалга, ушар ёһые тодо бэшээр ойлголго, эрхэнүүд болон харюусалгануудай хоорондохи илгаа — эдэ бүгэдэ мүнөөнэй эрхэ байдалда тон шухала гүрэнэй засагай ажал ябуулгые һуларуулна. Угайдхадаа, эдэ бүгэдэ түбэй зургаануудай хүдэлмэридэ улам элеэр харагдана.

Имагтал энэ хубинь мүнөө үедэ эгээл һула байна. Булта шахуу юумые нэгэ мүһэн шахуу бэелүүлхэ гээд политическэ реформын ойрын зорилгонуудаар хараалагдана. Республикануудта дулдыданги бэшэ байдал, регионуудта бэеэ даанхай байдал бодото дээрэнь олгохо, нютагай Соведүүдтэ шэнэ эрхэнүүдые олгохо, предприятинуудта эдэбхи үүсхэл гаргаха арга олгохо, ниитын нэгэдэлнүүдэй хуулита ажал ябуулга зүбшөөхэ гэхэ мэтэ. Ашаг үрэтэйгөөр, шадамараар хүдэлдэг түбһөө бэшэ юумэн хараалагдана гээд онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Демократи үргэдхэхэдөө, харюусалгагүй байжа болохогүй, тиин хүсэтэй, шадамараар хүдэлдэг, хамжуулһан, залан хүтэлбэрилһэн түбэй засагай бии байһан ушартал өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ, хүтэлбэриин нютагай шэнжэ шанартай болохо ябадал өөрынгөө арга боломжонуудые ёһотойгоор бэелүүлжэ шадаха гэжэ гадаадын бэ манай өөһэдымнайшье дүй дүршэл батадхана. «Гол асуудалнуудые хамтаараа зүбшэн хэлсэхэ хэрэгтэй, харин нобшо нозог ябадал гаргахагүйн, харюусалгаһаа хулжахагүйн тула ганса хүн харюусаха, захирха зэргэтэй», гэжэ Ленинэй хэлэһэн зүбшэл заабариие бидэ эндэ хэрэглэжэ шадахабди.

Гүрэнэй ба ажахын хүтэлбэриин үүргые партиин дүүргэхээ болижо, харин хүтэлбэриин партийна байгууламжаһаа гүрэнэй байгууламжада дамжуулагдажа байһан эрхэ байдалда хэрэглэгдэхэ ёһотой засагай бүри тодорхой харилсаануудые байгуулха талаар бүхы хэмжээнүүдые хойшолуулангүй хаража үзэхэ ба баталан абаха гэһэн тобшолол хэхые заагдаһан ушар байдал баадхана.

Гүрэнэй толгойлогшын — ССР Союзай Президентын тушаал хуулиин ёһоор бии болгохо тухай ороной Конституцида оруулагдаха хубилалтануудай проект таанадай анхаралда дурадхагдана. Хубилган шэнэдхэлгын эгээл орёо шатадаа орожо байһан сагта Президентын тушаал бии болгохо гээшэ Совет гүрэниие нарижуулгын таһаршагүй хубинь болоно. Энэнь засагай, тогтонижонги байдалай, орон дотор хуули гурим сахилгын ашаг үрые эрид дээшэлүүлхэ арга болохо ёһотой.

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ гурбадахи съе

А. И. ЛУКЬЯНОВАЙ хэһэн элидхэл

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Олоч үндэһэ яһатанай ба олон янзын байдалтай манаихи шэнги ехэ хэмжээнэй гүрэн соо, демократиин хүгжөөгдэжэ, хүтэлбэриин нютагай шэнжэтэй боложо байһан эрхэ байдалда общественэ эмхидхэн жагсааха гээшэ илангаяа шухала. Гүрэнэй хүтэлбэриин шэнэдхэгдэжэ байгаа арга оньһон нэн түрүүн энээндэ туһалха зэргэтэй. Тэрэ хадаа дотоодын ба гадаадын политикые, стратегическэ заабаринууд болон тэдэниие бодото дээрэнь бэелүүлхэ талаар хүдэлмэриие хамтадхан согсолхо байгаа.

СССР-эй Президент хүдэлмэриеэ ябуулхадаа, ниитын политическэ элдэб хүдэлөөнүүдэй хоорондо үгээ ойлголсолгые ба социальна харилсаае хүгжөөхын тула эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха, орон дотор эрхэтэдэй амгалан тайбан байдал ба нацинууд хоорондын эбтэй байдал дэмжэхэ ёһотой. Дээдын этигэмжэ түлөөлэлгэтэй хадаа, дайн дажар, хеморoo зүришэлдөөн, гал уһанай аюул, мүн социальна ажана тэниглэн байдал ба ниитын гурим ехээр эбдэһэн онсо ушар байдалда Президент хэрэг ябуулгануудые залан хүтэлбэрилхэ зэргэтэй.

Гэхэ зуура Президентын тушаалай бии болоходошье, СССР-эй Арадай депутадуудай съезд гүрэнэй засагай дээдын зургаан, СССР-эй Верховно Совет — хуули гаргалгын, правительство гүйсэдхэхы ба захирхы зургаан зандаа үлэхэ гэжэ онсолон тэмдэглэхэ ёһотой. Президент хуули гаргалгын ба гүйсэдхэхы ажал ябуулгые нэгэдүүлхэ болоно. Совет гүрэнэй ниитэ нэгэн засагай уялгануудые абаһанай ашаар дээдэ шатынхид эмхидхэлэй талаар шэнээр батадхагдаха, хуулинууд болон түлөөлэлгэтэ зургаануудай бусад шиидхэбэринүүдые бэелүүлгэ лаб хангагдаха байна.

Манай орон дотор Президентын тушаалай бии болголго демократическа, совет шэнжэтэй байха, ганса хүнэй засаг тогтоохо арга боломжо олгохогүй, мүн манай Конституциин демократическа үндэһэ һуурииие найдамтайгаар хамгаалха зэргэтэй. Совет гүрэндэ хуули гаргалгын нэрэтэй түрэтэй зургаанууд, хүсэтэй Президент, эдэбхи үүсхэлтэй правительство, дулдыдаңги бэшэ сүүд хэрэгтэй гэһэн баримтые Съездын зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаһан хуулиин проект баримтална.

Президентын тушаалай бии болгогдоходо, ганса хүнэй хизааргүй ехэ засаг тогтоогдохо гэһэншүүгээр зарим нэгэ хүнэй һэжэг түрэхэ ябадал ямаршье үндэһэ баримтагүй. Тэрээнһээ байтагай дурадхагдаһан проект соо иимэрхүү ябадалтай тэмсэхэ бүхэли хэмжээнүүд хараалагданхай. Юун тухай хэлэгдэнэ гээшэб?

Нэгэдэхеэр, СССР-эй эрхэтэдэй бүгэдэ ниитээрээ нюусаар дуугаа үгэлгөөр Президент һунгагдаха гэжэ тогтоохо гээд дурадхагдана. Тиихэдээ Президентээр һунгагдахын тула кандидат гансашье бүхы Союзда бэшэ, харин адагынь олонхи Союзна республиканүүдта һунгалтануудта хабаадаһан һунгагшадай хахадһаа ехэ дууе абаха зэргэтэй. Республиканүүдай хүн зоной тоогой талаар ехэ илгаануудтай манай Федеративна гүрэндэ энэмнай ехэ шухала асуудал болоно. Түрүүшын Президентые һунгаха тухай хэлэхэ болоо һаа, СССР-эй Арадай депутадуудай съезд дээрэ гэхэ гү, али мүнөөдэрэй байдалаар эгээл ехэ түлөөлэлгэтэй демократическа хуралдаан дээрэ али нэгэнэйнь шэлэгдэхэ гуримаар тэрэниие һунгаха гэжэ хараада абтана.

Хоёрдохёор, Нэгэл хүн Президентын тушаалда хоёрһоо үлүү болзорто байха зэргэгүй гэжэ Конституцида тогтоохоор дурадхагдана. Президентын тушаалда һунгагдаха кандидадуудай саада захын наһан баһал хизаарлагдана.

Гурбадахяар, Президент Арадай депутадуудай съездын хиналтада байха ёһотой гэжэ проект элеэр тодорхойлно. Конституциие ба СССР-эй хуулинуудые эбдэһэн ушарта Съезд Президентые болзорһоонь урид бусааха эрхэтэй.

Дүрбэдэхеэр, Президентын этигэмжэ түлөөлэлгэнүүд Конституцяар ба хуулинуудаар тодорхойлогдоно. Имагтал Арадай депутадуудай съезд ба СССР-эй Верховно Совет тэдэниие баталан абажа шадаха гэжэ мэдээжэ. Президент хуулинуудай үндэһөөр хүдэлхэ, тэдэниие бэелүүлхэ уялгатай.

Һүүлшынхинь, табадахинь, гэбэл, Арадай депутадуудай съезд Президентын Указуудые болюулха эрхэтэй, харин СССР-эй Конституционно хиналтын комитет тэрэнэй хуулита байхын хойноһоо хинаха уялгатай.

Президентын тушаалай бии болгогдоходо, засагай түлөөлэлгэтэ зургаануудай үүргэ хаһагдаха гэһэншүүгээр заримдаа хэлсэдэг. Энэ тиимэ бэшэ. Мүнөө үедэ Съездын ба СССР-эй Верховно Соведэй эрхэ мэдэлдэ ородог этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые Президентдэ дамжуулха тухай Хуулиин проектээр хараалагданагүй. ССР Союзай шиидхэхэ ёһотой ямаршье асуудалые Съезд, урдынхидал мэтэ, хаража үзэхэ, шиидхэхэ аргатай. Тэрээнһээ байтагай Съездын болон СССР-эй Верховно Соведэй шиидхэбэринүүдые эдэбхитэйгээр бодото дээрэнь бэелүүлхын тула түбхын түрүүн Президентын тушаал бии болгогдоно гээшэ. Теэдшье Президентын бүхы хүдэлмэриие дээдын түлөөлэлгэтэ зургаанууд анхаржа, хинажа байха болоно. Орон доторхи байдал тухай элидхэлнүүдые жэл бүри Съездын үзэмжэдэ табиха, мүн тэрэшэлэн дотоодын ба гадаадын политикын эгээл шухала асуудалнууд тухай СССР-эй Верховно Соведтэ мэдээсэхэ уялга тэрээндэ тохогдоно.

Манай Федерациие шэнэдхэхэ, союзна республиканүүдай бэеэ даанхай байдалые бэхижүүлхэ ба совет автономи лаб хангаха зорилгонуудта энэ алхамын таарангагүй бэшэ гү гэһэн асуудал Президентын тушаал бии болгохо тухай үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй үедэ нэгэтэ бэшэ табигдадаг һэн. Энэмнай ехэ орёо хүшэр хэрэг. Теэд нэн түрүүн республиканүүдай бэеэ даанхай байдалые бэхижүүлгэдэ, тэдэнэй газар дайдын бүрин бүтэн байлгые ба Конституцяар хараалагдаһан эрхэнүүдые хамгаалха талаар Президентын этигэмжэ түлөөлэлгэнүүд бүтэмжэтэй һайн үүргэ дүүргэхэ зэргэтэй. Нүхэдүүд, энээниие онсолон тэмдэглэхэ гээ һэм. Имагтал Президент Союзай хэлсээе шэнэдхэхэ ба тэрэниие сахилгые лаб хангаха гол үүсхэл гаргаха гээшэ аабза. Нацинууд хоорондын арсалдаануудые тэрэ шиидхэхэ, хёмороо зүришэлдөөнүүд болон арсалдаануудые политическэ ба хуулиин онол арганууддаар шиидхэлгэдэ тэрэ туһалха ёһотой.

СССР-эй Президентын дэргэдэ байгуулагдаха Федерациин Совет гэһэн шухала зургаан союзна республиканүүдай хоорондохи харилсаануудые бэхижүүлхэ зорилгоор хүдэлхэ болоно. Союзна республика бүхэниие гүрэнэйнь дээдын хүтэлбэрилэгшэ тус Соведтэ түлөөлхэ болоно. Манай Федерациие хүгжөөхэ ба Совет гүрэнэй национальна политикые бэелүүлхэ асуудалнуудые хаража үзэлгэдэ, ниитэ союзна удха шанартай асуудалнуудые шиидхэлгэдэ республиканүүдай хабаадалгые хангалгада Совет өөрынгөө хүсэл оролдолгонуудые элсүүлхэ гэжэ хараалагдана. СССР-эй Конституциин 77-дохи статьяда зохихо лаблалга баһал оруулагдаа. ССР Союзай мэдэлдэ хабаатай зохихо асуудалнуудые шиидхэлгэдэ, тэрэ тоодо Федерациин Соведээр дамжан, союзна республика хабаадаха гэжэ тогтоогдоно.

Ороной национально-гүрэнэй байгууламжын бүхы дээрэ шэнэлэгдэхэһээ урид СССР-эй Президентын тушаал бии болгохо гээшэ хэр зүйтэйб гэжэ СССР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэшье нэгэтэ бэшэ хэлэгдээ гэжэ мэдээжэ. Теэд энэмнай хамтын асуудал болоно. Түбэйшье, республиканскаашье зургаанууд энэ асуудалые шиидхэхэ талаар хүдэлхэ ёһотой. Президентын тушаал бии болголготой тус асуудалые холбоһонойшье хэрэггүй. Ороной федеративна байгууламжын шэнэ үндэһэ һуури дээрэ хүдэлхэдэ Президентын шухала үүргэ дүүргэхэ байһаниинь сохом. Харин урдахи Съезд дээрэ хэлсэһэнэй ёһоор, энэнь СССР-эй шэнэ Конституциие бэлдэлгэтэй нягта холбоотой. Теэдшье проектын ёһоор СССР-эй Президентын уялганууд болон түлөөлэлгэнүүд ниитэ союзна шэнжэтэй, ямар нэгэн республиканска зургаанудай онсо эрхэнүүдые хаһана бэшэ. Гүрэниие имагтал Президентын толгойлжо байһан, Федерациин эрхэнүүдые сахилгые лаб хангадаг байһан Федерацинууд дэлхэй дээрэ үсөөн бэшэ байгаа гэжэ нэмэжэ болохо.

Президентын тушаалай бии болгогдоходо, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй эрхэ мэдэл хаһагдажа болохо гэжэ хэлэдэг. Иимэ хараа бодолтой хүнүүдэй этигэлынь алдуулха болонобди. Правительствын эрхэ мэдэл үнэн дээрээ хубилхагүй. Шэнэ юумэниинь гэбэл, ажал ябуулгын түлөө тэрэнэй харюусалга дээшэлхэ байна. Энээнтэй дашарамдуулан, Министрнүүдэй Совет гансашье жэл бүри өөрынгөө хүдэлмэри тухай СССР-эй Верховно Соведэй үмэнэ тоосохо бэшэ (иимэ гурим мүнөө хэрэглэгдэдэг), харин хүдэлмэри тухайгаа үе-үе болоод Президентдэ мэдээсэжэ байха гээд хараалагдана. СССР-эй правительство, министерствэнүүд болон гүрэнэй комитедүүд СССР-эй Хуулинуудай хажуугаар, Президентын Указуудые ажал ябуулгадаа хүтэлбэри болгохо уялгатай гэжэ тогтоохо, Министрнүүдые томилхо эрхэ Президентдэ үгтэхэ. Тэдэнь СССР-эй Верховно Соведэй баталамжада табигдаха зэргэтэй ааб даа.

СССР-эй Президентын дэргэдэ байгуулагдахаар хараалагдаһан үшөө нэгэ зургаанда гүрэнэй шухала уялганууд олгогдоно. Энэмнай Президентын Совет болоно. СССР-эй дотоодын ба гадаадын политикын гол шэглэлнүүдые бэелүүлхэ, ороной аюулгүй байдалые хангаха талаар хэмжээнүүдые зохёон хараалха гээшэ тэрэнэй гол зорилго болохо. Президентын Соведэй гэшүүдые Президент томилхо, харин СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшэ тушаалаараа тэрэнэй бүридэлдэ орохо.

Иимэ аргаар гүйсэдхэхы болон захирхы ажал ябуулгатай Президентын уялганууд нягтаар холбогдохо, гүрэнэй толгойлогшын зүгһөө хиналта бэелүүлэгдэхэ байна. СССР-эй Арадай депутадуудай съездын һайшааһан экономическа программые бодото дээрэнь бэелүүлхэ талаар гол шухала асуудалнууд имагтал эндэ, Президентын Соведтэ зүбшэн хэлсэгдэхэ, тус программые һаадгүйгөөр бэелүүлхын, мүн бүхы шатын кадрнуудай харюусалгые эрид дээшэлүүлхын тула хэмжээнүүд баталан абтаха гээшэ аабза. Президентын Совет хадаа засагай дээдын түлөөлэлгэтэ зургаануудай тодорхойлһон гадаадын политическэ хараа шугам, социалис түйлалтануудые найдамтайгаар хамгаалгые хангаха талаар бүхы хүдэлмэриие бэелүүлгые гол түлэб эмхидхэхэ болоно.

Засагай дээдэ шатые хубилган һэльбэлгын бүри эхин үедэ олониитын дунда, эрдэм шэнжэлгын литературада, саг үргэлжэ гаража байдаг хэблэлдэ Президентын тушаал тогтоохо тухай, тэрээндэ ямар эрхэ түлөөлэлгэнүүдые үгэхэ тухай һонирхол үүсхэһэн үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүд боложо байгаа. Мүнөөшье олонхи депутадууд, политологууд, юристнүүд тиимэ тушаал тогтоохо дурадхал дэмжэхэтэйгээ хамта гүрэн түрын дээдэ шатын тушаалта нюур арадай депутадуудай съезднүүдые болон сессинүүдые бэлдэлгые хүтэлбэрилгэтэй, парламентда түрүүлжэ һууха хэрэгтэй холбоотой үдэр бүриин үүргэ дүүргэжэ байха ёһогүй гэһэн асуудалда анхарал хандуулна. Эдэ үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдтэ элирһэн олон тоото дурадхалнууд таанадта үгтэһэн хуулиин проектын үндэһэн боложо үгөө, тэрэниие СССР-эй арадай бүлэг депутадууд түрүү юрист — эрдэмтэдэй болон бусад мэргэжэлтэдэй эдэбхитэй хабаадалгатайгаар бэлдэһэн байна. Проектые СССР-эй Верховно Соведэй Президиум хоер дахин зүбшэн хэлсээ, СССР-эй Верховно Соведэй палатануудай саг үргэлжын комиссинүүдай болон комитедүүдэй заседанинууд дээрэ бүхы талаһаань зүбшэгдэһэн байха юм. Президентын тушаал тогтоохо тухай дурадхалые СССР-эй Верховно Соведэй гэшүүдэй олонхинь дэмжээ, Верховно Совет энээн тухай хуулиин проектые һайшаажа, мүнөө съездын үзэмжэдэ табиба. Түрүүлэн табигдаһан проектдэ олон тоото заһабаринууд ба нэмэлтэнүүд оруулагдаа, олонхи ушарта тэдэнэй гол үүсхэлшэдынь СССР-эй арадай депутадууд байгаа.

Зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаһан проектын ямар дүримүүдые эндэ онсолон тэмдэглэлтэй гээшэб?

СССР-эй Конституци дотор Президентдэ тусхай бүлэг зорюулагдахаар хараалагдана гэжэ таанад анхаралаа хандуулба ёһотойт. Тэрээн дотор Президентые һунгаха гурим тэрэнэй эрхэ түлөөлэлгэнүүд болон харюусалга, гүрэн түрын бусад зургаануудтай холбоо харилсаанууд тодорхойлогдоно. Эдэ эрхэ түлөөлэлгэнүүдэйнь гол шухалань гэхэдэ, СССР-эй Президент гүрэнэй засаг түрын ба хүтэлбэриин дээдэ зургаануудай хоорондо нягта харилсаа холбоо хангаха, дотоодын ба гадаадын политикые бэелүүлгые нэгэ шэглэлтэйгээр ябуулха зэргэтэй. Совет Президентын иимэ элсүүлэн тааралдуулха ажал ябуулга тэрэнэй гол шухала үүргэнүүдэй нэгэн болохо, энэнь манай гүрэн түрын хүтэлбэриин оньһон шадабариин аша туһые нилээд дээшэлүүлхэ аргатай гэжэ үшөө дахин дабтахамни.

Совет эрхэтэдэй эрхэнүүд ба сүлөөнүүдые хангаха гээшэ Президентын зорилгонуудай гол шухалань мүн болоно. Тэрэ ССР Союзай болон союзна республиканүүдай бэеэ даанги байдалые, ороной аюулгүйе ба газар дайдынгаа нэгэ бүхэли байлгые сахин хамгаалха, национально-гүрэн түрын байгууламжын еһо гуримуудые бэелүүлхэ талаар хэрэгтэй хэмжээнүүдые абаха уялгатай. Президент орон дотороо болон уласхоорондын харилсаануудта ССР Союзые түлөөлдэг байха.

СССР-эй Президентын гол уялга үүргэнүүдынь проектын 127-дохи статьягаар тодорхойлогдоно. Тэдэ уялга үүргэнүүдые бэелүүлхынь тула тэрээндэ тусхай эрхэ түлөөлэлгэнүүд, тэрэ тоодо хуули гаргаха үүсхэл, олгогдодог. Энэ эрхэдэ түшэглэн, Президент хуули зохеохо хэрэгтэ эдэбхитэй нүлөө үзүүлхэ, экономическа реформо бэелүүлгэдэ хуулита актнуудые баталан абалгые миин түргэдхэхэ бэшэ, харин хаа хаанагүй хуули гурим бэхижүүлхэдэ, нюуса экономикын нэгэндээ нэтэрһэн ажал ябуулагшадтай, хонжоо наймаашадтай, эдилгэ үгэгшэд болон абагшадтай болон бусад гэмтэ этэгээдүүдтэй тэмсэл эмхидхэхэ аргатай.

СССР-эй Президентдэ тусхай эрхэ түлөөлэлгэ үгэхөөр хараалагдана. Тэрэнь бүхы дэлхэйн харилсаануудта «хойшолуулан хорихо эрхэ» гэжэ мэдээжэ юм. Тэрээнтэй зохилдуулан, Президент СССР-эй Верховно Соведэй баталан абаһан хуулида гар табингүй байха, хоер неделиин туршада өөрынгөө һанамжануудтайгаар тэрэниинь дахинаа зүбшэн хэлсэхыень, дуугаа үгэхыень бусааха эрхэтэй. Президентын хорилгые дабахын тула СССР-эй Верховно Совет урдань абаһан шиидхэбэриеэ палата бүхэнэйнгөө гурбанай хоер хубиин олоной дуугаар батадхаха эрилтэ табигдана. Иимэ ушарай болоо һаа, Президент хуулида гараа табиха, үгы һаа СССР-эй арадай депутадуудай съездын үзэмжэдэ энэ асуудал табижа болохо.

Гүрэн түрын засагай дээдэ шатын элдэб байгууламжануудай хоорондо бии болоһон арсалдаануудые шиидхэлгэдэ Президентын хабаадалга — бидэндэ шэнэ асуудал мүн. Тиигэжэ, хэрбээ Союзай Соведэй болон Национальностьнуудай Соведэй хоорондо арсалдаанай гарабал, тэрэниие юрэнхы гуримаар шиидхэхын аргагүй байбалнь, тэрэ арсалдаата асуудалаар таарамжатай шиидхэбэри абахаар Президент түлөөлэгдэдэг. Зүгөөр хэрбээ гүрэнэй засаг түрын ба хүтэлбэрилгын дээдэ зургаануудай ажал ябуулгаяа юрэ гуримаар ябуулгада бодото аюулай тохеолдоо һаань, Верховно Соведые шэнэ бүридэлтэйгээр һунгаха тухай дурадхал Президент Арадай депутадуудай съезд дээрэ оруулха эрхэтэй. Иимэ түхэлэй эрхэ түлөөлэгэнүүд — иимэрхүү эрхэ түлөөлэлгэнүүд дэлхэйн дүй дүршэлдэ бии юм — гүрэнэй засаг түрын дээдэ хүтэлбэриин тогтонижонги, ашаг үрэ түгэс байдалые хангаха зэргэтэй.

Эрхэтэдэй эрхэ сүлөөнүүдые лаб хангаха эрхэтэй байһан тула Президент хэрбээ правительствын шиидхэбэринүүдэй Конституциин еһо гуримуудтай алгасалдаһан байбалнь, тэдэниие саг зуура болюулха аргатай, тус тус республиканска зургаануудтай сугтаа зүбшэн хэлсэһэнэй удаа зарим нютагуудта онсо тусхай оршон байдал соносхохо, мүн баһа СССР-эй болон тэрэнэй эрхэтэдэй аша туһые хамгаалхын тула саг зуурын президентын хүтэлбэри нэбтэрүүлхэ аргатай.

Тиихэдээ онсо тусхай оршон байдалай болон президентын саг зуурын хүтэлбэрилгын гурим тусхай хууляар соносхогдоһон байха ёһотой гэжэ хараалагдана. Харин бүхы орон дотор онсо тусхай оршон байдал соносхохо гээшэ СССР-эй Верховно Соведэй мэдэлдэ бүхы дээрээ байһан зандаа.

Президентын эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй нүгөө бүлэгынь союзна гүрэн түрын зургаануудые бүридүүлгэдэ, дээдэ тушаалнуудта һунгагдаха кандидатурануудые табилгада, тэдэниие һунгалтада, томилолгодо болон баталалгада хабаатай. Президент Верховно Соведтэ СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын, СССР-эй Арадай хиналтын комитедэй түрүүлэгшын, СССР-эй Верховно Сүүдэй түрүүлэгшын, СССР-эй Генеральна прокуророй, СССР-эй Гүрэнэй главна арбитрай тушаалнуудта кандидатурануудые дурадхадаг. Эдэ тушаалта хүнүүдые уялгануудһаань сүлөөлгэ СССР-эй Верховно Соведээр болон съездээр Президентын дурадхалаар бэелүүлэгдэхээр хараалагдана. Тэрэнэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэ СССР-эй Верховно Соведэй үмэнэ Министрнүүдэй Соведые тушаалһаа буулгаха тухай, үгы һаа тэрэнэй тушаалһаа буулгые хүлеэн абаха тухай асуудалнууд оролсодог. Президент мүн баһа Арадай депутадуудай съездэ СССР-эй Конституционно Хиналтын комитедэй бүридэлдэ орохо хүнүүдые зууршалха эрхэтэй.

Ороноо аршалан хамгаалгада, аюулгүй байдалыень сахилгада гол шухала үүргэ совет Президентдэ олгогдоно. Тушаалайнгаа еһоор тэрэ Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй Верховно Главнокомандалагша мүн; Советскэ Союзда добтолһон ушарта дайн сэрэгэй оршон байдалай тохеолдоһые соносходог, хойшолуулангүй энэ асуудал СССР-эй Верховно Соведэй үзэмжэдэ табидаг; бүгэдые гү, али хүн зоной зарим хубиие сэрэгэй албанда татальгые соносходог; Армиин болон Флодой дээдэ командовани томилдог, һэлгэдэг; сэрэгэй дээдэ нэрэ зэргэнүүдые олгодог; сэрэгэй трибуналнуудай судьянарые томилдог. Президентдэ юрэнхыдөө гүрэнэй хүтэлбэрилэгшын бэелүүлдэг үүргэ түлөөлэлгэнүүдые олгохо гэһэн дурадхалнууд оронхой. Эдэнь — орден, медальнуудаар шагналга, союзна хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые олголго, ороной эрхэтэн байха болон үршөөл хайра тухай асуудалнуудые шиидхэлгэ мүн.

Иигээд ерэхэдээ, СССР-эй Президент нилээд үргэн олон эрхэнүүдтэй байха болоно. Тиихэтэйгээ хамта тэрэнэй ажал ябуулгые хинаха байха нилээд ашаг үрэтэй оньһон түлөөлэлгын дээдэ зургаануудай болон Конституционно Хиналтын комитедэй зүгһөө байгуулагдаха байна.

Түбэй засагай байгууламжада оруулагдахаар хараалагдаһан хубилалтанууд СССР-эй Верховно Соведэй мүнөөнэй Президиумэй үүргэ болон эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэ горитой хубилалта оруулха болоно. Тэрэ мүнөө Президентын шиидхэхэ асуудалнуудта хабаадангүй, съездын болон СССР-эй Верховно Соведэй хүдэлмэри эмхидхэхэ хэрэгтэ анхаралаа хандуулха болоно. Президиумэйшье бүридхэл, тодорхойлогдоно. Тэрэнэй бүридхэлдэ СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ, палатануудай хүтэлбэрилэгшэд, тэдэнэй орлогшонор, палатануудай комитедүүд болон саг үргэлжын комиссинүүдай түрүүлэгшэнэр ородог байха юм. Президиумдэ союзна республиканүүдай түлөөлэгшэдэй оролсодог гурим хубилангүй үлөө, тэдэнэй дурадхалаар республика бүхэнһөө Президиумдэ СССР-эй арадай нэгэ-нэгэ депутат оролсодог байха.

Имэл даа, хүндэтэ депутадууд, СССР-эй Арадай депутадуудай гурбадахи съездын үзэмжэдэ табигдаһан хуулинуудай проектнүүдэй тобшо тодорхой удхань.

Хэлэһэнэйнгээ дүн болгожо, иимэ юумэ тэмдэглэхэ хүсэлэнтэйб.

Мүнөө орон доторнай боложо байгаа ореошье, шэнэ шэнжэ шанартайшье хубилалтануудта дашуурха, боложо байһан үйлэ хэрэгүүдые хажуу тээһэнь, түүхэтэ ерээдүй сагай талаһаа обеорон хаража үрдинэгүйбди. Тиигэбшье, иигэжэ туршаа һаа, манай обществодо үнгэрһэн табан жэлэй туршада асари ехэ хубилалтануудай болоһониинь элитэ болохол. Гэбшье тэдэнэр бултадаа адли бэшэ, бүхы юумэн һайн гэхын аргагүй. Тиигэбэ яабашье эдэ хубилалтанууд өөрынгөө удхаар түрүү, эрьешэгүй гэжэ мүнөө хэлэхээр байна. Социально-экономическа ба гүрэн түрын шэнэдхэгдэһэн байгууламжа мүнлэнэ, гүрэнэй засагай шэнэ түхэл маягууд бүрилдэнэ. Тэдэниие эсэстэнь хүрэтэр һайнаар хэхэ, магад шэнээршье хэхэ шухала аалам. Зүгөөр манай депутадуудай нэгэнэй зүбөөр хэлэһэнэй еһоор ямаршье һайн һайхан хүн шэнэдхэгдэһэн социализм байгуулаад, тулхюуриень бидэндэ үгэхэгүй. Бидэ тэрэниие өөрынгөө улаан гараар бодхоохо болонобди. Эдэ бүгэдэ дүүрэн хэмжээндэ Соведүүдые шэнэдхэлгэдэ, олоной хабаадалга түлөөлэлгэтэй демократиин мүнөө үе сагай түхэл маягуудые байгуулгада, Соведүүдэй республикын байгууламжада президентын хүтэлбэриин демократическа гурим нэбтэрүүлгэдэ хабаатай.

ГҮРЭНЭЙ ЗАСАГАЙ АША ҮРЭТЭЙ БАЙХЫН ТҮЛ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

В. И. Воротников хэлэбэ. Тиихэдээ демократиие хүгжөөлгэ хадаа гүрэнэй засаг бэхижүүлгэтэй, гурим журам шангадхалгатай, политическэ ухаан бодолой хэм хэмжээе дээшэлүүлгэтэй холбоотой байна. Харин мүнөө тад ондоо үзэгдэлнүүд дайралдана гээшэ. Ушар иимэһээ түбэй засаг бэхижүүлгэ, политическэ ажабайдалай түхэл маягуудай бүри олон боложо байһан эрхэ байдалда ниитын хубилалтануудай үзэгдэлнүүдые саг соонь, нарин нягтаар шэглүүлхэ ба хинаха эрхэнүүдые тэдээндэ даалгаха гээшэ эгээл шухала болонхой.

Манай орон дотор түбэй гансал засаг, Президентын гансал тушаал байха ёһотой гэжэ РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ хэлэһэн байна.

Тэрэнэй һүүлээр Съезд дээрэ редакционно комисси байгуулагдаба.

Общественэ хубиин засаг хэрэглэн хүтэлбэрилгын түхэл маягта дахинаа бусалга болоно гэжэ президентын тушаал бии болголгые обществын зарим хубинь сэгнэнэ гээд депутат **Г. Г. Гумбаридзе** хэлэбэ. Хэрбээ тодорхой хүн тухай хэлэгдэжэ байгаа һаань, тэрээндэ үгэжэ байһан эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэй кандидадай арга боломжонуудые жэшэжэ шадаха байнабди. М. С. Горбачевой ударидалга доро үнгэргэгдэжэ байһан манай орон соохи демократическа хубилалтануудые республикын олониитэ бүримүһэн дэмжэнэ.

Хуулиин проект соо СССР-эй бэеэ даһан гүрэнүүдэй холбоон байһаниинь, нацинууд хоорондын харилсаануудай ямар орёо байһаниинь депутадай һанамжаар һулаар хараада абтана. Унитарна гүрэндэ бусахагүй гэһэн общественын хүсэл ойлгогдохоор байна. Тиимэһээ гансашье парламентын зүгһөө бэшэ, мүн түрүүшын ээлжээндэ союзна хэлсээнэй хэр зэргээр дүүргэгдэжэ байһаниие федерациин соведэй зүгһөө хиналгын ашаг үрэ ехэтэй хамтын оньһо бии болгожо, президентын ажал ябуулгые хинаха шухала болоно.

Хубилган шэнэдхэлгын болон демократизацилгын ашаар союзна республиканүүдта бодото гүрэн түрэ бии болгохо шэнэ арга боломжонууд нээгдээ гэжэ Грузиин ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ хэлэһэн байха юм. Гэбэшье эгээл иимэ хараа бодолдо үндэһэлэн хараад үзэхэдэ, тус хуулиин проект һэжэглэл түрүүлнэ, тиигэжэ Грузиин ССР-эй Верховно Соведэй ээлжээтэ бэшэ сесси дээрэ хэлэгдэһэн ажаглалтанууд энэ һэжэглэлэй зүб байһаниинь харуулна. Депутадай һанамжын ёһоор союзна республика бүхэн өөрын президентые һунгаха, тэрэнь үргэн ехэ эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэй байха ёһотой. Зүгөөр хуулиин проект соо энэ хараалагдаагүй байна.

Манай гүрэн соо боложо байһан демократис хубилалтануудһаа уламжалан, СССР-эй президентын тушаал бии болгохо тухай шиидхэбэри абтажа байна гээд депутат **В. И. Мироненко** тэмдэглэбэ. Шэнэ Конституци зохёохо болон баталан абаха талаар ажал ябуулгануудаа хойшолуулжа, алдуу гаргаад байнабди. Союзна шэнэ хэлсээ баталха аад, баһал хожомдоно хэбэртэйбди. Тиимэһээ мүнөө ерээд байһан шиидхэхы шатадаа тогтожо болохогүй.

Съезд дээрэ хэлэгдэһэн һанамжануудта нэмэри болгон, президентын засаг хэрэглэн хүтэлбэрилхэ ябадалай юундэ хэрэгтэй байһаниие өөрынгөө ажаглалтануудаар үгэ хэлэгшэ мүн лэ батадхаба. Президентын засаг бии болгохо тухай хараа бодол хамгаалхадаа, гүйсэдхэхы засагые улам шангадхаха тухай һанамжада гол анхаралаа хандуулжа болохогүй гээд тэрэ хэлэбэ. Юуб гэхэдэ, президентын засаг бии болгохо шухала байһан ушар гансашье юрэнхы, холын хараатай хараа бодолнуудаар бэшэ, мүн демократис хубилалтануудай улам гүнзэгыржэ, хурдадхагдажа байһанаар батадхагдана.

Президонтые бүгэдэ арадай хабаадалгатайгаар һунгалгын тала баригша байнаб гэжэ өөрыгөө нэрлээд, Съезд дээрэ президентые һунгаха гэһэн шиидхэбэри энээндэ тон шухала болон нүлөө ехэтэй харшалалта болохогүй гээшэ гү гээд бодожо үзэел гэжэ депутат хэлээ. Энэ ушарта Арадай депутадуудай съезд иимэ шиидхэбэри абажа шадаха, мүн хууляар хараалагдаһан ушарнуудта тэрэниие болюулха эрхэтэй байхадаа, президентын засагай үүргын улам ехээр ургахадань найдамтай түшэг тулгуури боложо магад.

«Ямаршье демократи муу муухай зоной диктатураар дүүрэдэг», — гэжэ эгээ һайн һайхан шагналда нэрэ үгэһэн эрдэмтэн Нобелиин үгэнүүдые депутадуудай анхаралда дурадхаад, эдэ үгэнүүд манай орондо сэхэ хабаатай байхагүй аабза гээд найдажа байһан тухайгаа депутат **И. В. Дорохов** мэдүүлбэ. Мүнөодэр хубилган шэнэдхэлгын үйлэ хэрэгүүдтэ гансашье хуушанай бэшэ, мүн хархис хүсэнүүд эсэргүүсэжэ байна. Олониитын дураяа гүталгые үргэнөөр хэрэглэжэ, бодото дээрээ түрүү зэргэдэ гарахаа һанана. Хархис этэгээдүүд популистнуудай хубсаһа үмдөөд, зүүн болон баруун талын һанамжануудые хэрэглэн, зониие хойноһоо дахуулхые һэдэнэ. Хархис этэгээдүүд манай общественэ хэдэн хуби болгон һалгааха эрмэлзэлтэй. Түрүүшын болон хоёрдохи һунгалтын кампанинуудай үедэ эдэ бүгэдэ тодороо һэн.

Хэн эмхи гурим байгуулха болоноб? Энэ асуудалда харюусахадаа, үгэ хэлэгшэ президентын засагые бии болгохо шухала байһан тухай хэлээ. Президентын тушаал бии болгожо байхадаа, бидэнэр яарана бэшэ, харин хожомдожо байнабди. Проектын гол баримтануудые бүри нарижуулаад, гансал суглаа хэхээ болижо, хүдэлжэ эхилэе гээд депутат уряалба.

Президентын засагые орон соомнай бии болгохо ябадалые эрид шиидэнгээр дэмжэжэ байһан тухайгаа депутат **Н. П. Шмелев** хэлээ. Олонациональна орёо гүрэн соо бүхы арадай һунгаһан эгээл дээдын арбитр хэрэгтэй гэжэ тэрэ хэлэбэ. Эгээл хүндүүлхэй һалбарида, экономикодо эрид шууд ябадалай, политическэ хүсэл эрмэлзэлэй, засагай улам бага боложо байһаниие бидэнэр мэдэрнэбди. Мүнөө сагта гаргагдаһан алдуунуудһаа боложо, эндэ һандарал боложо байна. Нэгэ иимэ үнэн юумэ хэлэхэ хэрэгтэй: бидэнэр экономикодо ухаа муутайшуулай гэр баряад, тэрэнэй хуулинуудаар ажаһууһан зандаабди. Тиимэһээ һайнаар бодомжолжо, экономическа бодото хуулинуудые хэрэглэдэг болоогүй һаа, муу байдалһаа гаража шадахагүйбди.

Урдахи съезд дээрэ баталагдан абтаһан правительствын программые эрдэмтэн эрид шүүмжэлһэн байха юм. Мүнөө айхабтар хүндэ хүшэрөөр өөртөө харгы гаргажа байһан экономическа ажабайдалай шэнэ түхэл маягуудта үргэн харгы нээхэ шухала. Тиимэһээ президентын засаг хэрэгтэй.

СССР-тэ президентын тушаал бии болгохо талаар оруулагдаһан дурадхалнуудые дэмжээд, тус асуудалаар табигдаад байһан хуулиин проектын гол заабаринуудые һайшаажа байһан тухайгаа депутат **М. И. Ибрагимов** мэдүүлээ. Манай орон хубилган шэнэдхэлгын замаар дабшажа байхадаа, айхабтар шухала шатада гараба. Мүнөө абаад байһан засагаа партиин Соведүүдтэ дамжуулха гээшэнь бодото үндэһэ һууритай болоо, үргэн олониитые политизацилга улам ургаа. Гэбэшье хажуугаарнь ондоошье юумэн харагдана. Ороной ажабайдалай номгон дарүу ябасые һандаргаха, хүнүүдтэ юумэндэ найдахагүй, айха ябадал үүдхэхэ талаар хархис хүсэнүүд улам олон һэдэлгэнүүдые хэнэ. Тиимэһээ ороной президентын тушаалые бии болгохо гээшэ засагай, тэрэ тоодо гүйсэдхэхы засагай нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ талаар шухала алхам болохо байна. Тиигэжэ хубилган шэнэдхэлгын үйлэ хэрэгүүд заабол түргэдхэгдэжэ, экономикын хүгжэлтэ, общественэ демократизацилга болон гуманизацилга улам урагшаа дабшаха байха. Гадна хуули зохёолгын, гүйсэдхэлгын болон сүүдэй засаг амяарлалгада шэнэ түлхисэ үгтэхэ аабза.

Орон соохи гүрэнэй хүтэлбэрилгын нэрэ хүндые президентын засаг заабол дээшэлүүлхэ гээд депутат **С. Я. Батышев** тоолоно. Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ мүнөө бодото ямаршье засаггүй байна ха юм.

Мүнөө тогтоод байһан засагай байгууламжа тухай хэлэхэдээ, тэрэнэй ажал ябуулха талаар һула байһаниень үгэ хэлэгшэ онсолоо. Жэшээлхэдэ, хуули зохёолгын ажал ябуулга Верховно Соведшье, Арадай депутадуудай съездшье эрхилнэ. Тиимэһээ мүнөө дурадхагдаад байһан президентын засаг барилга эдэ байгууламжануудые тиимэ ехээр орёо бэшэ болгоногүй. Харин президентын тушаалһаа гадна федерациин совет, президентын совет баталха гээд хараалагдана. Һүүлдэнь тэдээнһээ арсаха аад, иимэ байгууламжануудые дан бэлэхэнээр бии болгохо дуратай бэшэ аа гүбди гэжэ үгэ хэлэгшэ асуугаа. Тоталитаризмын хуушанай үзэгдэлнүүдэй бусахагүй ябадалые найдамтайгаар хангаһан президентын засагай оньһонууд тодоор харуулагдаха ёһотой гэжэ эрдэмтэн тоолоно.

Президентын засаг бии болгохо ябадал хадаа орон соо тогтоһон хүндэ хүшэр байдалһаа уламжалан абтаһан хэмжээн болоно гэһэн һанамжанууд яһала зүб гээшэ ха гэжэ депутат **В. А. Медведев** онсолоо. Муу үйлэ хэрэгүүдэй улам һужэрэлгыень тогтооходо туһалһан айхабтар ехэ, яаралтай политическэ шиидхэбэринүүдые абахада, тус алхам хэрэгтэй.

Съезд дээрэ хоёр асуудалнуудые — президентын засаг бии болгохо болон Конституциин зургаадахи ба долоодохи статьянуудта хубилалтануудые оруулха тухай асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгэ юрэл тудалдаа бэшэ юм гэжэ КПСС-эй ЦК-гай секретарь онсолон зааба.

Дээдэ хэмжээнэй парламентын ажал ябуулгаар өөрынгөө хүдэлмэриие парти хизаарлажа, өөрөө үгы болгохо зэргэтэй гээд хэлэһэн зоной һанамжануудые үгэ хэлэгшэ буруушааба. Тиихэдээ партиһаа гүрэндэ засаг дамжуулга тактическа ябуулга бэшэ, харин КПСС-эй хүтэлбэриин гол хараа шугам юм гэжэ тэмдэглээ. Президент партиин удамаршан байгаа хадаа партийна журамаар «тушагдаха» гээд хэлэхэ гээшэ буруу гэжэ тэрэ тоолоно. Мүнөөнэй эрхэ байдалда партиин удамаршын үүргые гүрэниие толгойлогшын тушаалтай хамтадхахал хэрэгтэй гэжэ КПСС-эй ЦК-гай секретарь тоолоно.

Мүнөө үедэ ори ганса бодото кандидат гээд тоологдожо байһан М. С. Горбачевые хараада абажа, СССР-тэ президентын тушаал бии болгохо тухай хэлэхэб гэжэ мэдүүлээд, өөрынгөө үгын онсо шэглэлые депутат **В. И. Гольданский** гансата харуулаа.

Президентын засаг тухай хуулиин тон шухала байһаниие үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Саашадаа хэхэеэ байһанаараал бүгэдэ ниитын адли эрхэтэй болон сэхэ һунгалтын эрхэ хэрэглэһэнэй үндэһэн дээрэ президентые һунгаа һаа, һайн байха һэн. Горбачевой ганса хүнэй ехэ засаг абаха һэдэлгэтэй байһанһаа уламжалан, президентын тушаал бии болгобо гэһэн һанамжанууд буруу. Хуушанай хэмжээгээр бодохо болоо һаа, партиин ЦК-гай Генеральна секретарь болоходоо, табан жэлэй саана иимэ засаг абаа һэмнай. Зүбшэн хэлсэгдэжэ байһан хуулиин проектдэ хубилалтануудые оруулха гэһэн хэдэн дурадхалнуудые үгэ хэлэгшэ оруулаа.

Бэеэ даһан республиканүүдһаа бүридэһэн союзна гүрэн соо ажаһуужа байһан тухайгаа мартажа болохогүй гээд депутат **Э. Ю. Салаев** һануулһан байна. Гүйсэдхэхы засагай талаар тэдэнэй эрхэнүүдые сахилга хадаа найдамтайгаар хангагдаһан байха зэргэтэй. Иимэ хараа бодол баримталан, Азербайджанай ССР-эй Наукануудай академиин президент хуулиин проектээр хэдэн ажаглалтануудые хээ, нэмэлтэнүүдые оруулаа.

Тэрэнэй һанамжаар, хуули зохёохо ажал ябуулгын талаар президентдэ үлүү гарама эрхэ түлөөлэлгэнүүд үгтэнхэй байна. Тиимэһээ дурадхагдаад байһан оньһон совет парламентын үүргые ямаршье үндэһэ һууригүйгөөр бага болгоно. Сэрэгэй гү, али онсо байдалай соносхогдохо тухай хэлэгдэһэн хүсэнэг бүри тодорхойгоор бэ-

...МАРТЫН 4-дэ БОЛОҺОН БУРЯАДАЙ АССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ...ЛТЫН ДҮНГҮҮД ТУХАЙ ОКРУЖНОЙ ҺУНГУУЛИИН КОМИССИНУУДАЙ

МЭДЭЭСЭЛНҮҮД

...бэ номер	Һунгашадай списогто оруулагдаһан бүхы эрхэтэдэй тоо	Дуугаа үгэлгэдэ хабаадаһан һунгашадай тоо	Үнэнтэ бэшэ гэжэ тоологдоһон бюллетеньнүүд	Арадай депутадуудта кандидадуудай фамили, нэрэ, обог.	Дуугаа үгэгшэдэй тоо: түлөө	Дуугаа үгэгшэдэй тоо: бурууашаагаа
...ЗНОДОРОЖНО РАЙОН						
№ 1	3790	2890	240	Карпов Василий Иванович	635	2015
				Корытов Николай Михайлович	1180	1470
				Свиридов Александр Сергеевич	691	1959
№ 2	4777	3663	195	Балсунаев Александр Ильич	937	2531
				Быков Николай Иннокентьевич	1136	2332
				Онтоев Евгений Леонтьевич	386	3082
				Степанов Сергей Алексеевич	563	2905
№ 3	2155	1501	—	Маслова Галина Ивановна	1181	320
№ 4	2632	2004	157	Долгоаршинных Михаил Геннадьевич	893	954
				Румянцев Василий Иванович	468	1379
				Синчурин Николай Сергеевич	214	1633
...но № 5	4766	3403	110	Боднюк Владимир Филиппович	1530	1763
				Сагаков Андрей Владленович	1280	2013
	4690	3820	73	Дарханов Алексей Владимирович	1735	2012
				Манхаев Константин Валерьевич	956	2853
№ 7	4946	3836	—	Доржиева Людмила Гомбоевна	2294	1542
...№ 8	4329	3276	229	Запекин Вячеслав Николаевич	326	2721
				Кириллов Петр Георгиевич	268	2779
				Кожан Геннадий Александрович	667	2380
				Михайлова Дарима Матвеевна	778	2269
				Секретин Владимир Михайлович	569	2478
№ 9	4582	3848	109	Матвиенко Анатолий Антонович	1073	2666
				Саржан Виктор Васильевич	1961	1778
№ 10	5754	4462	142	Бизюкин Александр Игнатьевич	2255	2065
				Колдунов Альберт Николаевич	1251	3069
№ 11	3674	2636	202	Перфильев Григорий Ананьевич	605	1829
				Топский Юрий Константинович	846	1588
				Федоров Иван Федорович	565	1869
№ 12	3732	2740	83	Коренев Александр Степанович	1417	1240
				Пиядин Александр Яковлевич	827	1830
№ 13	4491	3542	—	Астапенко Николай Алексеевич	2223	1319
№ 14	4449	3084	446	Бальжинимаев Дмитрий Бато-Далаевич	435	2146
				Бардуев Бронислав Лобсонович	472	2109
				Бутуханов Виктор Александрович	250	2331
				Дугаров Александр Доржиевич	364	2217
				Жажинова Цыбик-Ханда Сергеевна	132	2449
				Жамбаева Галина Батожаповна	286	2295
				Цыбиков Бато Дашиевич	352	2229
№ 15	3535	2595	88	Скуратова Людмила Васильевна	305	2202
				Сократова Эза Георгиевна	1290	1217
				Цыбикжапов Цырен Даши-Дондокович	395	2106
				Щеголев Михаил Георгиевич	305	2202
№ 16	4854	3510	202	Лавов Александр Владимирович	1453	1855
				Симаков Владимир Иванович	1376	1932
№ 17	4802	3539	242	Дашинимаев Жаргал Дондокович	171	3126
				Дождикова Галина Александровна	1659	1638
				Ильин Виктор Михайлович	617	2680
				Цыремпилон Геннадий Доржиевич	558	2739
№ 18	4551	3047	168	Амельянчик Александр Петрович	1268	1611
				Павлов Виктор Николаевич	393	2486
				Хомутов Олег Борисович	856	2023
№ 19	3146	2330	196	Витюгова Аграфена Михайловна	1119	1015
				Овчинников Сергей Петрович	373	1761
				Палютин Андрей Львович	473	1661
№ 20	3589	2892	118	Кузнецов Борис Александрович	1332	1442
				Трифонов Федор Палович	1016	1758
№ 21	2612	2067	103	Карпенко Николай Михайлович	415	1549
				Очиров Батомунко Ринчинович	731	1233
				Шевелев Леонид Дмитриевич	629	1335
№ 22	3048	2315	89	Белоусов Владимир Васильевич	1165	1061
				Игумнов Владимир Петрович	799	1427
...ЬСКА РАЙОН						
№ 23	4022	3423	272	Булдаева Лариса Цыреновна	498	2653
				Вишняков Геннадий Петрович	1055	2096
				Жалсараев Дамба Зодбич	177	2974
				Мохосоев Марк Васильевич	497	2654
				Харанутов Мирон Харанутович	617	2534
№ 24	3890	3206	170	Устинов Василий Васильевич	1752	1284
				Юндунов Владимир Машнаевич	933	2103
№ 25	4103	3056	216	Будаев Дамба Цыренович	584	2256
				Васильева Лидия Александровна	548	2292
				Ефимов Петр Петрович	936	1904
				Розанов Николай Алексеевич	459	2381
№ 26	3691	2998	226	Мадуев Николай Юрьевич	1143	1629
				Попов Леонид Александрович	864	1908
				Сороковикова Любовь Семеновна	504	2268
№ 27	4177	3530	205	Вербенко Владимир Викторович	1102	2223
				Дуринов Юрий Иванович	512	2813
				Шапиро Арон Пиневич	1509	1816
...ко № 28	3705	2574	191	Григорьев Петр Павлович	863	1520
				Гусев Анатолий Леонидович	813	1540
				Харлов Владимир Владимирович	389	1994
...ка № 29	4685	3454	—	Мельников Станислав Александрович	2202	1252
№ 30	3388	2691	136	Бурдуковский Владимир Ильич	700	1855
				Власовский Павел Михайлович	699	1856
				Шитиков Александр Николаевич	818	1737
№ 31	3190	2774	122	Пытин Иван Митрофанович	745	1907
				Лазарев Анатолий Яковлевич	1724	928
...инхадай № 32	3075	2335	11	Павлов Борис Николаевич	1735	589
...ой № 33	3738	3363	20	Мананников Владимир Васильевич	1372	1971
				Нартуев Анатолий Галданович	1582	1761
№ 34	4476	3858	—	Варфоломеев Константин Михайлович	3020	838
№ 35	4275	3089	233	Красинова Мария Ивановна	1271	1585
				Симакова Нина Сергеевна	597	2259
				Сиопкова Нина Анатольевна	550	2306
№ 36	4243	3572	40	Быков Николай Петрович	1796	1736
				Изынеев Александр Андреевич	1085	2447
№ 37	4227	3181	151	Ворощин Павел Николаевич	526	2504
				Рябов Михаил Петрович	2139	891
№ 38	3366	2772	98	Астрихинский Анатолий Никитович	747	1927
				Бартунаев Лазарь Романович	1427	1243
№ 39	4090	3330	—	Модогоев Анатолий Андреевич	1698	1632
№ 40	4643	3969	252	Иванов Казимир Исакович	2633	1084
				Кириков Борис Гаврилович	354	3363
				Щербакова Галина Константиновна	471	3246
...ко № 41	5176	4952	—	Черников Анатолий Николаевич	2204	2748
...скэ № 42	2944	2384	153	Гаврилов Станислав Петрович	791	1440
				Похосоев Лев Яковлевич	722	1509
				Щеголев Сергей Михайлович	401	1830
№ 43	4393	3329	—	Альцман Клавдия Павловна	1937	1392
№ 44	4550	3607	154	Захарова Людмила Григорьевна	1216	2237
				Павлов Иосиф Терентьевич	1876	1577
№ 45	3684	3055	—	Хориноева Раиса Ринчиновна	1174	1881
№ 46	4167	3261	254	Гемогеева Татьяна Ивановна	820	2187
				Павловский Николай Михайлович	970	2037
				Серебренников Михаил Иванович	842	2165
№ 47	3773	3127	55	Антакшинова Инесса Александровна	557	2515
				Белоколодов Николай Максимович	1945	1127
№ 48	3454	2986	190	Бадаров Цырен Дондитович	426	2370
				Корпусов Владимир Иванович	1218	1578
				Тюменцев Гавриил Павлович	799	1997
...ЕТСКЭ РАЙОН						
№ 49	3690	2939	156	Кукшинов Виктор Казанович	1388	1395
				Очиров Дондоб Доржиевич	617	2166
				Прокопьев Владимир Борисович	489	2294
№ 50	3887	3182	126	Булатов Вячеслав Романович	301	2755
				Васильев Геннадий Георгиевич	121	2935
				Дружинин Александр Леонидович	986	2070
				Черноусов Алексей Георгиевич	107	2949
				Шабалин Петр Аюшеевич	368	2688
				Языков Гранит Корнилович	961	2095
...дской № 51	4617	3249	122	Горский Геннадий Степанович	685	2442
				Музыка Юрий Владимирович	180	2947
				Угрюмов Сергей Николаевич	1951	1176
№ 52	3791	2666	151	Баранников Велингтон Иннокентьевич	802	1713
				Бобыкина Валентина Николаевна	662	1853
				Клочихин Георгий Михайлович	290	2225
				Лапа Анна Иннокентьевна	464	2051

I	II	III	IV	V	VI	VII
Некрасовска № 53	3257	2412	83	Ефремов Юрий Федорович	625	1704
				Николаев Петр Станиславович	387	1942
				Серебряков Сергей Михайлович	359	1970
				Урбаева Марина Васильевна	307	2022
				Чукреев Петр Александрович	398	1931
Соколовско № 54	4449	3418	122	Грехов Владимир Павлович	1504	1792
				Федоров Сергей Петрович	897	2399
Ранжуровска № 55	3227	2530	34	Басаев Геннадий Доржиевич	445	2051
				Дамбаин Валентина Цырендоржиевна	139	2357
				Калмыков Степан Владимирович	984	1512
				Тулепбергенова Даметкен Ембергеновна	749	1747
Вагжановска № 56	3788	3385	1	Александров Анатолий Борисович	1898	1486
Заречэнскэ № 57	4930	3559	98	Белобородов Николай Михайлович	478	2983
				Киселев Виктор Владимирович	539	2922
				Каширихин Борис Калистратович	784	2677
				Ламуев Владимир Бизьяевич	629	2832
				Молчанов Анатолий Григорьевич	711	2750
Акмолинска № 58	2955	2443	60	Веселов Вадим Михайлович	840	1543
				Кирдеев Николай Михайлович	1227	1156
Советскэ № 59	3842	2584	212	Вязинский Алексей Алексеевич	206	2166
				Дружинина Галина Георгиевна	81	2291
				Жапхандаев Майдари Хайдапович	275	2097
				Зильберман Павел Григорьевич	765	1607
				Калашников Николай Ананьевич	494	1878
				Шелехов Владимир Павлович	66	2306
				Хорват Любовь Акимовна	49	2323
				Хангуреева Маина Анатольевна	209	2163
ГУСИНООЗЕРСК ХОТО						
Центральна № 60	2350	1992	98	Аношин Василий Георгиевич	1054	840
				Минеев Сергей Павлович	425	1469
				Цыденов Геннадий Бадмаевич	338	1556
Строительна № 61	2252	1530	114	Деденко Михаил Кузьмич	450	966
				Никитин Юрий Васильевич	605	811
				Новолодская Надежда Ивановна	234	1182
Шахтерско № 62	4484	3016	155	Бадмаев Лев Ринчинович	747	2114
				Калашников Владимир Федорович	972	1889
				Размахнин Борис Иннокентьевич	692	2169
Ленинскэ № 63	4241	3140	156	Борисов Геннадий Очирович	328	2656
				Гармажапов Баир Дылгырович	409	2575
				Намдаков Баиржаб Намдакович	1989	995
Первомайска № 64	3174	2438	179	Тиганов Николай Алексеевич	724	1535
				Черных Геннадий Сафронович	710	1549
				Черняковский Анатолий Владимирович	673	1586
Заозерно № 65	3318	3132	—	Николаев Анатолий Иванович	2134	998
СЕВЕРОБАЙКАЛЬСК ХОТО						
Городской № 66	3520	2880	44	Байчурин Николай Семенович	613	2223
				Конев Константин Цырендондокович	866	1970
				Мухаров Борис Павлович	697	2139
Заречнэ № 67	3219	2429	23	Антипов Анатолий Дмитриевич	425	1981
				Антонов Иван Суханаевич	1260	1146
				Горлов Василий Михайлович	216	2190
Ленинградска № 68	3580	2954	50	Аркадьев Василий Петрович	497	2407
				Кузнецов Николай Федорович	223	2681
				Островский Владимир Васильевич	422	2482
				Рагимов Меджид Хыдыр-Оглы	767	2137
				Фомин Василий Харитонович	255	2649
				Хайруллин Ильгизяр Галимзянович	159	2745
Советскэ № 69	3761	2682	41	Антипин Анатолий Алексеевич	962	1679
				Шелковников Иннокентий Александрович	1004	1637
Железнодорожно № 70	3622	3064	53	Бадмаев Иван Чагдуржапович	483	2528
				Вердыева Татьяна Михайловна	982	2029
				Дмитриенко Валерий Александрович	227	2784
				Кутузов Виктор Данилович	414	2597
				Нихланов Владимир Матвеевич	542	2469
БАРГАЖАНАЙ РАЙОН						
Баргажанай № 71	4732	4009	178	Гнеушев Дмитрий Романович	3142	689
				Колесникова Валентина Ананьевна	578	3253
Баргажанай-Адагай № 72	5049	3896	—	Вокин Вячеслав Петрович	2690	1206
Үүрэгэй № 73	3759	3719	113	Бакиров Михаил Михайлович	1544	2062
				Гатапов Сергей Ламожапович	940	2666
				Хабитуев Николай Андреевич	610	2996
Баян-Голой № 74	3675	3623	95	Базаров Чингис Мыжитович	329	3199
				Мосолоев Виктор Игнатьевич	1415	2113
				Цыремпилов Доржи Тибочкиевич	1654	1874
БАУНТЫН РАЙОН						
Багдаринай № 75	4702	3768	142	Малыгин Геннадий Феоктистович	1043	2583
				Хингелов Вячеслав Васильевич	1307	2319
Севернэ № 76	3437	3189	116	Басаулов Дмитрий Дуванчеевич	664	2409
				Мажолис Галина Сергеевна	639	2434
				Чунавлев Владимир Владимирович	1230	1843
БЭШҮҮРЭЙ РАЙОН						
Бэшүүрэй № 77	4573	3595	—	Покацкий Александр Филиппович	2819	776
Кировскэ № 78	3491	3058	156	Воронцов Леонид Львович	1985	917
				Гулгонов Валерий Енжапович	877	2025
Бага-Куналейн № 79	3859	3591	—	Смолина Любовь Александровна	3059	532
Охин-Булагай № 80	4042	3700	173	Ефимов Абрам Леонович	2196	1331
				Павлов Георгий Афанасьевич	1214	2313
Шэбэртын № 81	3507	3425	71	Дагбаев Владимир Бадмажапович	485	2869
				Очиржапов Мунко Ешеевич	1453	1901
				Пестерев Александр Николаевич	1220	2134
ЗЭДЫН РАЙОН						
Дэрэстын № 82	2463	2301	72	Жугдурова Галина Васильевна	208	2021
				Мункуев Юрий Аюшеевич	997	1232
				Цыренов Валерий Чултумович	852	1377
Зэдын № 83	4669	4169	—	Дабаев Нима-Цырен Чимитович	2444	1725
Инзагатын № 84	3469	3441	67	Идамжапов Алексей Цырендоржиевич	1039	2335
				Сахияева Дулма Цырен-Ишидоржиевна	623	2751
				Чойбонов Матвей Рабданович	1602	1772
Бургалтайн № 85	2486	2421	—	Иванов Владимир Александрович	2094	327
Петропавловска № 86	5120	4363	194	Будаев Владимир Дашиевич	1435	2734
				Дунаева Ольга Павловна	1297	2872
				Какуркина Клавдия Зиновьевна	118	4051
				Смирнов Юрий Иванович	399	3770
				Фомин Юрий Артемьевич	747	3422
Торнин № 87	3915	3646	93	Найданов Николай Намдыкович	2311	1242
				Филиппов Степан Матвеевич	1134	2419
ЯРУУНЫН РАЙОН						
Витимскэ № 88	2704	2536	64	Боросгоев Дамба Чимитович	1564	908
				Дашиев Александр Эдуардович	787	1685
Гүндын № 89	2920	2720	105	Виноградов Валерий Яковлевич	607	2008
				Сазонов Анатолий Витальевич	755	1860
				Цыренжапов Цырендоржо Очирович	1162	1453
Нарһатын № 90	3995	3297	206	Убеев Станислав Дмитриевич	427	2664
				Цыренжапов Валерий Чимитович	1790	1301
				Цыренжапова Нина Спартаковна	675	2416
Эгэтын № 91	2999	2959	15	Албашеев Константин Андаевич	1489	1455
				Доржиева Бутидма Цыдендамбаевна	1204	1740
ЗАГАРАЙН РАЙОН						
Онохойн № 92	4902	3814	299	Котоманов Леонид Иннокентьевич	558	2957
				Очиров Анатолий Николаевич	1122	2393
				Савченко Марат Павлович	1452	2063
Бэрэлнэй-Адагай № 93	4494	3911	384	Вершинин Александр Кузьмич	1787	1740
				Пелагина Валентина Николаевна	882	2645
				Шурыгина Тамара Васильевна	656	2871
Загарайн № 94	3719	2749	186	Борисова Зоя Петровна	499	2064
				Лыкшитов Владимир Базарович	231	2332
				Подопригора Александр Георгиевич	1739	824
Бэрээнэй № 95	4831	3915	121	Пуховской Василий Михайлович	920	2874
				Яблоков Николай Николаевич	2440	1354
Элхиин № 96	2816	2529	—	Оленников Николай Петрович	2295	234
Новоильинскэ № 97	4303	3603	391	Богомолов Александр Сергеевич	2194	1018
				Борисов Владимир Александрович	174	3038
				Молчанов Виктор Иванович	798	2414
Шулуутайн № 98	3516	2986	138	Полянский Алексей Николаевич	1618	1230
				Щилов Владимир Ильич	1032	1816
Горхоной № 99	3055	2621	143	Зубакина Людмила Ерастовна	1022	1456
				Карлушин Александр Васильевич	1360	1118
Дабаатын № 100	4888	4497	5	Булдаев Владимир Романович	3366	1126
ЗАХААМИНАЙ РАЙОН						
Санагын № 101	3308	3297	34	Порхоев Владимир Дашеевич	2771	492
				Цыренов Василий Хандажапович	469	2794
Михайловска № 102	4166	4151	41	Семёнов Бато Цырендондокович	1258	2852
				Соктоев Петр Дареевич	890	3220
				Соктоев Владимир Будажапович	1191	2919
				Шагдаров Доржи Шагжиевич	728	3382
Закаменска № 103	2694	2479	102	Дулмаев Жигжит Бадмаевич	1085	1292
				Никонова Екатерина Ивановна	217	2160
				Якоби Эдуард Иванович	977	1400
Городской № 104	4175	3315	191	Гринчишин Иван Степанович	681	2443
				Доржиев Борис Дареевич	658	2466
				Смолина Ольга Ивановна	1367	1757
Холтоһоной № 105	5521	4440	339	Клочихина Надежда Дмитриевна	981	3120
				Переляев Владимир Васильевич	1798	2303
				Хвостов Владимир Александрович	924	3177
ИВАЛГЫН РАЙОН						
Ивалгын № 106	3720	2986	116	Астраханцев Иннокентий Константинович	994	1876
				Кондаков Николай Яковлевич	1687	1183

1990 ОНОЙ МАРТЫН 4-дэ БОЛОҺОН БУРЯАДАЙ АССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ҺУНГАЛТЫН ДҮНГҮҮД ТУХАЙ ОКРУЖНОЙ ҺУНГУУЛИИН КОМИССИНУУДАЙ

МЭДЭЭСЭЛНҮҮД

Һунгуулиин округой нэрэ ба номер	Һунгагшадай списогто оруулагдаһан бүхы эрхэтэдэй тоо	Дуугаа үгэлгэдэ хабаадаһан һунгагшадай тоо	Үнэнтэ бэшэ гэжэ тоологдоһон бюллетеньнүүд	Арадай депутадуудта кандидадуудай фамили, нэрэ, обог.	Дуугаа үгэгшэдэй тоо: түлөө	Дуугаа үгэгшэдэй тоо: бурууушаагаа
Доодо-Ивалгын № 107	3974	3633	291	Бурков Леонид Петрович	1269	2073
				Вахрунов Виктор Евдокимович	951	2391
				Цыденова Зоя Доржиевна	67	3275
				Цыденов Доржи Цыдыпович	908	2434
Гүрэльбын № 108	3709	3298	88	Агарков Владимир Иванович	1128	2082
				Цымбалюк Андрей Павлович	1630	1580
Оронгын № 109	3613	3320	183	Батуев Цыденжап Бимбаевич	1478	1659
				Моглоев Анатолий Дамдинович	549	2588
				Шлапаков Виктор Степанович	1007	2130
КАБАНСКЫН РАЙОН						
Бабушкинска № 110	4574	3733	184	Воейков Степан Андреевич	563	2986
				Ибрагимов Сергей Муфаракович	1356	2193
				Куклин Александр Алексеевич	809	2740
				Левина Ольга Николаевна	465	3084
Байгал-Хударнин № 111	2905	2752	87	Карпов Владимир Иванович	788	1877
				Хусаева Галина Алагуевна	1713	952
Вилюйска № 112	4295	3494	—	Гейдебрехт Владимир Оттович	1762	1732
Выдринскэ № 113	4834	3991	184	Кокин Виталий Яковлевич	760	3047
				Лебедева Альбина Михайловна	1273	2534
				Орлов Валерий Семенович	1432	2375
Кабанскын № 114	4229	3736	156	Борисов Владимир Сидорович	1512	2068
				Карпеченко Василий Федорович	359	3221
				Каюмов Евгений Бадуртинович	979	2605
				Каршунов Виталий Михайлович	517	3063
Каменскын № 115	5697	4752	200	Пнев Михаил Александрович	876	3676
				Февралев Александр Петрович	2091	2461
				Черкашина Людмила Ильинична	1078	3474
Посольско № 116	2834	2617	8	Булдаев Сергей Николаевич	1694	915
Сэлэнгын № 117	5304	4217	130	Дубанов Афанасий Александрович	824	3263
				Климов Виктор Демьянович	1042	3045
				Томилова Светлана Владимировна	625	3462
				Ястребов Юрий Евгеньевич	1163	2924
Твороговско № 118	2611	2488	70	Гусев Геннадий Иннокентьевич	624	1794
				Мухина Анна Прокопьевна	447	1971
				Сотнич Дмитрий Анатольевич	326	2092
				Чмелев Сергей Георгиевич	873	1545
Тресковско № 119	2797	2531	102	Николаев Базыр Иннокентьевич	1068	1361
				Титов Анатолий Васильевич	1110	1319
Шергинскэ № 120	3297	3141	132	Бачеев Виталий Ильич	824	2185
				Вторушин Василий Афанасьевич	1230	1779
				Шестаков Виктор Георгиевич	691	2318
ХЭЖЭНГЫН РАЙОН						
Дээдэ-Хэжэнгын № 121	2873	2669	121	Подпругин Сергей Данилович	921	1627
				Силаков Олег Владимирович	1474	1074
Хэжэнгын № 122	4493	3920	258	Васильев Георгий Семенович	288	3374
				Рыбдылов Балдандоржо Базарович	2138	1524
				Цынгуева Дижит Дашиевна	185	3477
				Цыренжапов Базаржап Дашидоржиевич	976	2686
Худанай № 123	2321	2239	85	Гыргенова Роза Васильевна	405	1749
				Теванюк Вячеслав Иванович	1557	597
Чесанын № 123	2782	2682	—	Лубсандоржиев Константин Доржиевич	1447	1235
ХУРАМХААНАЙ РАЙОН						
Аргадын № 125	3237	3206	22	Гармаев Ревомир Баярович	2478	706
				Урабханова Пальжид Иргунцеевна	613	2571
Дэрээнэй № 126	3340	3115	—	Алексеев Юрий Игнатьевич	2246	869
Хурамхаанай № 127	3938	3539	46	Маланов Виссарион Матвеевич	845	2648
				Цыренов Владимир Дармаевич	2428	1065
ХЯАГТЫН РАЙОН						
Хүдэриин № 128	3750	3591	181	Жарников Семен Федорович	429	2981
				Тубденова Дугарма Даржаловна	1482	1928
				Цыремпилов Валерий Жамсуевич	1306	2104
Хяагтын № 129	6131	4847	447	Антонов Слава Михайлович	1680	2720
				Житихин Федор Илларионович	522	3878
				Клочихина Татьяна Владимировна	789	3661
				Нимаев Баир Цыренович	817	3583
Ленинскэ № 130	5564	5478	12	Лебедев Александр Борисович	4120	1346
Наушкын № 131	2595	2156	—	Касьянов Александр Иванович	1656	500
Слободско № 132	4718	3843	—	Федотов Сергей Васильевич	2753	1090
Тамирай № 133	2999	2931	83	Гармаев Федор Будагурович	889	1959
				Иванов Иван Алексеевич	789	2059
				Титов Леонид Федорович	1062	1786
Хираанай-Адагай № 134	2994	2858	65	Бадмацыренов Владимир Дамбаевич	1170	1623
				Богданов Игорь Александрович	933	1860
				Эшеев Александр Аюшеевич	524	2269
Хяагтын-Адагай № 135	3227	2712	—	Цыдыпов Николай Дмитриевич	2133	579

I	II	III	IV	V
МУХАР-ШЭБЭРЭЙ РАЙОН				
Мухар-Шэбэрэй № 136	3947	3000	100	Варфоломеев Георгий Григорьевич
				Васильев Юрий Данилович
				Иванов Сергей Викторович
Хонхолын № 137	2980	2895	1	Беляков Анатолий Михайлович
Сагаан-Нуурай № 138	3989	3397	64	Калашников Анатолий Петрович
				Турбянов Леонид Дашеевич
Хушуун-Үзүүрэй № 139	3254	3161	133	Гомбодоржиев Мыжитдоржо Будаевич
				Кравцов Демьян Еремеевич
				Рютин Михаил Васильевич
Суулгын № 140	4117	3999	158	Баиров Сергей Нимаевич
				Кузнецов Дмитрий Иннокентьевич
				Цыренов Владимир Лыгденович
МУЙСКЫН РАЙОН				
Тоннельнэ № 141	3129	2625	36	Москвитин Виктор Владимирович
				Уланов Владимир Александрович
Северомуйска № 413	4165	3255	9	Алканцев Петр Захарович
Таксимовско № 143	5048	3614	81	Москаленко Владимир Васильевич
				Самонов Валентин Егорович
				Шурыгин Яков Максимович
Муйскын № 144	4723	3909	98	Абашеев Анатолий Павлович
				Белозеров Владимир Никитович
				Соктоев Владимир Раднаевич
АХЫН РАЙОН				
Ахын № 145	2600	2481	88	Арабжаев Валериан Дагбаевич
				Арданов Владимир Лопсонович
				Галсанова Надежда Николаевна
				Иванов Олег Алексеевич
				Тулуев Климент Дашеевич
				Шарастепанов Баир Дашеевич
ПРИБАЙКАЛИИН РАЙОН				
Таловска № 146	4849	4249	501	Дроздов Иван Константинович
				Жерлов Петр Кириллович
				Мезенцева Ирина Владимировна
Татауровска № 147	3564	3215	3	Чукреев Альберт Александрович
Турунтаевска № 148	3348	3023	192	Борисов Анатолий Павлович
				Гатаринцев Леонид Павлович
Итанцинн № 149	4083	3583	167	Левантуев Анатолий Михайлович
				Молоков Александр Иванович
				Шангин Виталий Якимович
Түрхын № 150	2905	2680	—	Тимашов Валерий Семенович
ХОЙТО-БАЙГАЛАЙ РАЙОН				
Нижнеангарска № 151	4337	3350	213	Боднар Михаил Иванович
				Бужинаев Николай Бушханаевич
				Бахтин Владимир Иванович
				Щеголева Екатерина Жамсаевна
Холоднинско № 152	3264	3013	76	Алексеев Анатолий Николаевич
				Кетров Антон Иннокентьевич
				Тымаулева Клара Игнатьевна
Шэнэ-Уоянай № 153	3561	2831	107	Блонский Виктор Леонидович
				Подлеснов Вячеслав Федорович
				Старков Валерий Васильевич
				Соборов Федор Антонович
Дээдэ-Ангарска № 154	4028	3295	191	Волчугов Фёдор Иванович
				Никулинских Виктор Александрович
				Рассохин Сергей Фёдорович
				Селезнёв Михаил Георгиевич
СЭЛЭНГЫН РАЙОН				
Тохойн № 155	3820	3552	—	Очиров Зоригто Дамдинович
Тамчын № 156	4161	3539	9	Воротников Александр Иванович
Новоселенгинскэ № 157	3297	3259	30	Ангархаев Москвин Доржиевич
				Санжиев Гармажап Лудупович
Сэлэн-Дүүмын № 158	4280	3812	—	Прокосов Геннадий Игнатьевич
ТАРБАГАТАЙН РАЙОН				
Жэрэмэй № 159	3861	3739	157	Михалев Михаил Викторович
				Чебунин Василий Антонович
Саянтын № 160	3741	3449	296	Жарникова Галина Егоровна
				Малых Анисья Федотовна
				Орлова Антонида Поликарповна
Тарбагатайн № 161	4350	3789	151	Ефимов Иван Петрович
				Трофимов Василий Иннокентьевич
ТҮНХЭНЭЙ РАЙОН				
Хэрэнэй № 162	3623	3171	—	Худугуев Владислав Спиридонович
Толтойн № 163	2742	2536	—	Сыренов Владимир Жамсаранович
				Полянская Людмила Александровна
Тоорын № 164	3287	3282	37	Сыденов Владимир Раднаевич
				Холбоев Валерий Ринчинович
Түнхэнэй № 165	2733	2655	133	Булгутова Лидия Васильевна
				Седов Юрий Павлович
Хужарай № 166	3350	3347	209	Адушеева Галина Ринчиновна
				Маншеев Илья Садаевич
				Попов Владимир Александрович
				Шагдурова Анна Январьевна
ХОРИИН РАЙОН				
Ашангын № 167	4186	3668	116	Захаров Прокопий Яковлевич
				Цыдыпов Энхэ-Булат Цыбикович
Тээгдын № 168	3307	3100	27	Гончикдоржиев Жамьян Гомбожапович
				Осоров Тогмит Бадмаевич
				Сажинов Сергей Занабазарович
Үдын № 169	3107	3067	77	Ильков Владимир Данилович
				Нимаева Лидия Чимитовна
				Родионов Николай Иванович
Хорин № 170	2791	2356	72	Заводской Александр Александрович
				Корнаков Геннадий Михайлович

ҮБЭЛНАЙ, БАЯРТАЙ!

Хасар, ама шэмхэлhэн шэмэрүүн хүйтэн уларилтай үбэлэй хаhа дүүрэжэ, газаамнай игаабарита үдэрнүүд ерэбэл даа. Хото городуудаар, мүн республикын зарим районуудта үбэлые үдэшэлгэдэ зорюулагдаhан hайндэрнүүд болобо. Улаан-Үдэ хотын ажалшад үнгэрэгшэ субботын үдэр Павел Балтахиновай нэрэмжэтэ үйлсэдэ энэ hайндэр үнгэргэхэеэ олоороо суглараа. Улаан-Үдэ хотын ажалшадай амардаг, сэнгэдэг паркын, ипподромой хүдэлмэрилэгшэд, соёл гэгээрэлэй, училищиин, Зүүн Сибириин соёлой институдай коллективүүд энэ заншалта hайндэр эмхидхэлсэhэн байна.

Үдэрэй 11 часhаа ирагуу хүгжэм зэдэлжэ, Ленинэй нэрэмжэтэ үйлсэ тээhээ үльгэр туужын геройнууд гаража, талмай тээшэ зорино. Харин трамвайнуудай ябадаг Кировэй нэрэмжэтэ буудалда тэргэдэ балшар жаахан үхибүүдые hуулгаад үйлсөөр сэнгүүлнэ. Харин талмайн тэг дунда эмхидхэгдэhэн ендэр дээрэ Ленинэй орденто локомотив-вагон заhабарилгын заводой соёлой ордоной артистнууд хойно хойноhоо hубарилдан гаража, hайндэрэй концерт, шог зугаа элбэгтэй, наада эмхидхэжэ, сугларагшадта hайшаагдана. Иигэhээршье байтар ендэр дээрэ жэлэй дүрбэн саг —Үбэл, Хабар, Зун, Намар би:: боложо, юрөөлэй гоё үгэнүүдые хэлсэн, бэе бэеэ амаршалалсана: «Зай, Хабарнай, хэр зэргэ намайгаа үдэшэжэ, урин дулаан үдэрнүүдые асарба гээшэбши? Бултанаймнай мэдэhээр, мүнөө буряад арадай hайндэр

—Сагаалганай hайндэр тэмдэглэгдэжэ байнхай. Тиимэhээ бултание энэ hайхан хаhаар амаршалhаб»,—гээд Үбэлнай түүрээнэ.

— Газаамнай хорон жабартай байжа, үдэшүүлhэн Үбэлнай hүүлшынгээ хии бараа бэлэглэбэ гээшэ ха. Тиигээшье hаань, Хабарай урин дулаан Наранай элшэ туяа Үбэлыемнай хайлуулхал байха, хахасаха сагынь ерэбэл даа,—гэжэ ендэртэ гараhан Хабар мэдүүлнэ. Энэ hамбаандань хүгжэм hүреэтэйгөөр зэдэлжэ, баг үмдэhэн үльгэр, туужануудай геройнууд хатар наадажа, дуу хүгжэм холо ойгуур зэдэлнэ. Иигэжэ Үбэл Хабар хоёр уулзажа, hонирхолтой зугаа наадаяа дэлгэбэл даа.

— Хабар, шинии хаhа оробо. Арадай ёhо заншалаар, дуран соогоо заабарилаа, хабарайнгаа тарилга хаhа саг соонь үнгэргэжэ, түл түрэсэ гээлтэ хоролтогүй түлжүүлжэ үбhэ ногоо, сэсэг набшаяа элбэг дэлбэгээр ургуулжа, таряашад, малшадаа баясуулхашни болтогой!—гэжэ Үбэлэй үреэхэдэнь, хүгжэм зэдэлжэ, сугларагшадай альга ташалган дуулдана.

Байгал шадарай мнай шэмэрүүн хүйтэн үбэлые үдэшэлгын баяр ёhололой hайндэртэ ерэhэн хотын предприятинуудай ансамбльнууд ёhотойл уран бэлигээ сугларагшадта бэлэглэжэ, тэдэнэй зүгhөө hайшаал магтаалда хүртэнэ.

— Байгша оной үбэлые үдэшэлгэдэ hайндэртэ соёл-гэгээрэлэй училищиин, соёлой институдай студентнэр, багшанар эдэбхитэйгээр хабаадалсаба. Илангаяа институдай студентнүүд жэлэй дүрбэн сагай геройнуудай рольнуудые гүйсэдхэhэн Үбэл—Елена Ешкина, Хабар—Елена Рогова, Зун—Юлия Чебакова, Намар—Наташа Селиванова, тайгын эзэн баабгай —Юрий Молчанов, Ямаан—Алла Нарушевич гэгшэд бэлиг шадабарияа бултандамнай харуулжа, олондо hайшаагдаа,—гэжэ арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй гүйсэдкомой соёлой таhагые даагша Ф. А. Дубанова хэлээ hэн.

...Бордоhо саhаар, хасар ама шэмхэлhэн hалхи шуургаар элбэг Байгал шадарай Үбэлые үдэшэлгэ иигэжэ хухюун зугаатайгаар үнгэрбэ.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

Зурагууд дээрэ: 1. Үбэлые үдэшэлгэ. 2. Ипподромой агта хүлэгүүд үхибүүдэй мэдэлдэ.

Авторай фото.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ гурбадахи съездын түрүүшын үдэрэй заседани дээрэhээ ТАСС-ай корреспондентнүүдэй бэшэhэн тоосоон «Гүрэнэй засагай аша үрэтэй байхын түлөө» гэhэн гаршаг доро газетын нэгэдэхи болон хоёрдохи хуудаhануудта барлагдаба.

«СССР-эй Конституцида (Үндэhэн Хуулида) хубилалтанууд

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Красавица Ангара—в 19.
Бурятский театр драмы имени Х. Намсараева
Творческий вечер композитора песенника В. Д. Пантаева—в 19-30.
Бурятская филармония
ДК стеклозавода—концерты дипломанта Всемирных фестивалей молодежи и студентов в Москве и Гаване, эстрадной шоу-группы «Балагуры»—в 11, 16, 19-30,
«Дружба»
«Непокорная Луиза»—в 9-40, «Вилла Орхидея», дом на Кэролл Стрит»—в 11-20, 14-50, 18-20, «Враг мой»—в 21-50.
«Родина»

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79 п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией издата Бурятской АССР. Корректор 2-40-45. Н-03374. Заказ. № 60.